

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sefer ha-kuzari

Yehudah <ha-Levi>

יולה, לאומש נב הדוהי

Warschau, 1866

ישימח רמאמ

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9945

מאמר המישי

(ה) אמר הכוזרי אי אפשר שלא להשריח עליך, שתשמיעני דברים קרובים ומבוארים בשרשי האמונות, (א) על דרך המדברים בדרך הנצחון ותהיה מותרת לי שמיעתם כאשר היתה מותרת לך ידיעתם אם להאמין בהם, או להשיב עליהם. כי כבר חסרתי המדרגה העליונה מברור האמונה מבלי מחקר * וכבר קדמו לי ספקות וסכרות ודברים עם הפילוסופים, ובעלי תורות ודתות שונות * והשוב לי שאלמר ואתחדר בהשבת הדעות הנפסדות (ב) הסכלות כי אין הקבלה טובה אלא עם הלב דשׁיב, אבל עם רוע הלב החקירה יותר טובה, כל שכן כשיוציא המחקר אל אמונת הקבלה החיא, ואז יתקבצו לאדם השתי מדרגות: רוצה לומר הידיעה והקבלה יחד.

(ב) אמר החבר ומי לנו בנפש סובלת, שאיננה נפתית לדעות העוברות עליה מדעת הטבעיים, והאצטגננים, ובעלי הטלסמאות והמכשפים, ואנשי הקדמות והפילוסופים, וזולתם, ולא יגיע אל האמונה, עד שיעבור על דעות רבות מהאפיקורסים. והחיים קצרים, והמלאכה מרובה, אלא (ג) ליהודים תהיה להם האמונה בטבע, ותרחקנה מהם הדעות ההם כלם ויפול בנפשם מיד מקום מעותם, ואני מקוה שתהיה מהיהודים ההם, וכיון שלא נוכל לעמוד מעשות רצונך, לא אנהג בך על דרך הקראים, אשר עלו אל החכמה האלהית מבלי מדרגה, אבל אקרב לך ראשי דברים יעזרוך בציוור ההיולי והצורה, ואחר כן היסודות הנקראים בערבי אסתקסא'ה, ואחר כן הנפש, ואחר כן השכל ואחר כן החכמה האלהית, ואתן לך ראיות מספיקות, שאין הנפש המדברת צריכה לגוף, ואחר כן העולם הבא, ואחר כן (בגזירה) [הגזירה] וחפץ והיכולת בתכלית הקירוב והקצור. ואומר: כי המוחשים לא השגנו כמותם ואיכותם, כי אם בחושינו, ויגזור השכל כי הם נשואות בנושא, והנושא הוא יקשה להעלות צורתו על לב, ואיך נעלה על לב, צורת דבר שאין לו כמות ולא איכות, וישפוט הרעיון שמציאותו שקר, והשכל משיב עליו, כי הכמות והאיכות מקרים, לא יעמדו בעצמם, ואי אפשר להם מאין נושא, וקראו הפילוסופים הנושא הזה היולי,

ב'א (ה) נני'ה לשאמרנו בראשון ע"ד המדברים וכו'. (ב) מן, בן מלת סנפסדות (מלת סכלות. ג) חכל כיהודים, ושמטו כנ' תיכוס חלה ליהודים.

ואמרו כי השכל ישוגנה השגה חסרה, מפני חסרונה בעצמה, בעבור שאיננה נמצאת בפעל אינה ראויה לתואר כהתארים, ואם (א) היתה בכח, הנה התואר גשמי, אמר ארכטו כאלו היא בושה, להראות ערומה, ואינה נראית עד שתלבש צורה. וכבר חשבו קצת אנשים, כי המים הנזכרים בתחלת מעשה בראשית כנוי להיולי הזאת. וכי רוח אלקים מרחפת על פני המים, אמנם הוא חפץ האלקים ורצונו הנעשים בכל חלקי היולי, יעשה בהם מה שירצה, בעת שירצה, כאשר יעשה היוצר בחומר אשר אין לו צורה, וכונה בהעדר הצורה והחבור (ב) בחשך ותהו ובהו, ואחר כן הייב חפץ האלקים וחכמתו, סבוב הגלגל העליון, אשר יסוב פעם בכל עשרים וארבע שעות, ויסבב עמו כל הגלגלים בשיחודשו בזה-היולי הזאת אשר היא בחלל גלגל הירח-שנויים, כפי תנועות הגלגל, ותחלתם המום האויר הקרוב מגלגל הירח, בעבור קורבתו ממקום התנועה, ושם אש זכה, והוא אצל הפילוסופים האש הטבעי, אין לה מראה ולא שריפה, אבל היא עצם זך דק קל, קראו (ג) אותו הפילוסופים גלגל האש, ואחר כן גלגל האויר, ואחר כן גלגל המים, ואחר כן כדור הארץ, אשר הוא המרכז כבדה ועבתה, בעבור רחקה מן מקום התנועה. ואלה הארבע יסודות מהמוגם תהינה ההיות,

(ג) אמר הכוזרי ואני רואה אותם אצלם מתחדשות במקרה, באמרום נקרה (ד) לאשר קרב מהגלגל מאד שיהיה אש, ומה שרחק שיהיה ארץ, ומה שהתמצע היה כפי הקרוב מן הגלגל המקיף, או מן המרכז, אויר ומים.

(ד) אמר החבר אבל ההכרח יביאם להודות בחכמה, בהפירד עצם מעצם, כי לא יפרד עצם האש מעצם האויר, והאויר מן המים, והמים מהארץ, במעט וכרב ובחזק ובהלש, אך בצורה מיוחדת לכל אחד, הושם זה אש, וזה אויר, וזה מים, וזה ארץ, ואם איננו כן, יש לאומר לומר כי מלא הגלגל כלו ארץ, קצתו יותר דק מקצתו, ולאחר שיאמר, אבל (ה) מלא הגלגל כלו אש, אך כל מה שירד היה יותר עב אשיות ויותר קר, ואנחנו רואים פגישת יסוד ביסוד, וכל אחד מהם שומר צורתו ועצמותו. נראה האויר והמים והארץ במקום אחד נוגעים זה בזה, ואינם מתדמים, עד שישתנה קצתם אל קצתם, בסכות אחרות משנות אותם, ויקבלו המים צורת האויר, והאויר צורת האש, ואז יהיה ראוי היסוד לשם חבירו, ויהיו העצמים

ג' א' ה' ואם יחזיקו כח האש הגשמי, ונשמטו מן, ואם עד גשמי. (ב) והחמר ונ'א' וסוד, ונשמט והחבור. (ג) קראוהו. ונשמט התיבות קראו אותו הפילוסופים. (ד) נקראה, ונשמט מלת נקרה. (ה) כי.

והמים הנזכרים וכו' ליתר כחור ראש למעלה, מאמר ד' סימן כה, שכלל שם נרחב. ועין בדברי כחור לספר בראשית פסוק כ', שהעתיק דברי הכוזרי בתקון הלשון, ותכין. והתכוון בספר רחוקים עיר ווארשא 1857 חדר י"ב. וכן דעת הרמב"ן שחומר הראשון נקרא בתורה סכו. ע"ש בדבריו בפרשת בראשית.

נכרים בצורתם, מלבד מקריהם. והביא זה הפילוסופים לאמר: כי שם שכל פועל אלקי, נותן הצורות האלה, כאשר הוא נותן צורות הצמחים והחיים. והם כלם מהארבע יסודות, ואין הדלית נכרת מן הדקל במקרים, אבל בצורות, שמו זאת זולת עצם זאת, אך יפרד במקרים, דלית מדלית, ודקל מדקל, שחיה על הדמיון, זאת שחורה וזאת לבנה, וזאת יותר מתוקה, וזאת יותר ארוכה, וזאת יותר קצרה, ויותר עבה, ויותר דקה, וזולת זה מן המקרים. ואין בצורות העצמות רב ומעט, כי אין סוס פחות סוסיות מאחר, ולא אנוש יותר אנושיות מאחר, כי גדרו הסוסיות והאנושיות לכל (א) אישיהם מגיעים, והפילוסופים הודו על כרחם, כי אלו הצורות נותן אותם ענין אלקי, וקוראים אותו משכיל נותן הצורות.

(ה) אמר הכוזרי זאת היא האמונה כאשר יכריחנו הכרח השכל להודות בכזה, ומה (ו) הוצרכו לומר במקרה, ולמה לא נאמר; כי אשר שם זה סוס, וזה אנוש בחכמה אשר לא נשיג אנחנו הפרדתה (ג) היא אשר שם האש אש, והארץ ארץ, לחכמה אשר ראה אותה יתברך, לא במקרה מקרבת הגלגל או ממרחקו (ד).

(ו) אמר החבר וזאת היא, הטענה התוריה, ומופתה בני ישראל, אשר הופך להם מן עיני העצמים מה שהופך, ומה שנברא להם מן ההוויות, וכאשר יסתלק המופת הזה, ישתוה עמך המוען עליך בדלית (ה) על דרך הדמיון, כי צמחה במה שקרה שיפול במקום ההוא זרע הענבים, וצורת הזרע היתה במה שנקרה מסבוב הגלגל ערך מן הערכים, נמזגו בו היסודות מזג בא ממנו מה שאתה רואה.

(ז) אמר הכוזרי ואני אדבר עמו על הגלגל העליון עצמו, מה הוא שיגלגלו, והיה הדבר ההוא במקרה, אם לא. ואחר כן אדבר עמו בערכים ההם הגלגליים, והם על (ו) אין תכלית מרוב, ואנחנו רואים צורות הצמחים והחיים יש להם תכלית, עליהם אין להוסיף ומהם אין לגרוע, והיה ראוי שתתחדשנה עם חדוש הערכים צורות ותמחנה אחרות?

(ח) אמר החבר היא הטענה, כל שכן עם השגתנו מהחכמה (ז) בהרבה מהם ומה הצורך אליהם, כאשר התבאר בספר הזעלת מיני החיים לאריסטו ולגאלינוס (ח) וזולתם מפלאי החכמה. וכן יתבאר בבהטת היישוב, כצאן והבקר והסוסים והחמורים שהם בעבור צורך האדם

נ"א (א) ישנם לכל אישיהם, ונשמטו התינוט לכל אישיהם מגיעים. (ב) ומי הצרכנו, ונשמט ומה הצרכו. (ג) חלקיהם, ונשמט הפרדה. (ד) ורחקו, ונשמט או ממרחקו. (ה) בדלית כפי גסן כלבון ערבי. (ו) עד, ונשמט על. (ז) מה החכמה, ונשמט המלה מהחכמה. (ח) וכי הועלת האיברים לגלגלים, ונשמט הסוכה ולגלגלים.

הדלית מלה תלמודית (פאה פד מ"א) וכוא גסן המודלה ע"ג כותל גבוה ומקורו מלשון מקרא, דל' (אויסהענען) ר"ל שמשאלים זמורות כגסן ומטעמים אופס ע"ג ע"ס. והסס דלית כרבים ומנא גס במקרא, יר' יא' עו'. עיני העלמים. ר"ל מהות העלמים, כהמך המטה לנחש, ושאר שמים שהגיעו כ"י, במופת.

אליהם, כי אין התקנה בהם שיהיו מדברות, אבל בישוב לתועלת בני אדם, וכל מה שרמוז לו דוד ע"ה באמרו מה רבו מעשיך ה' (תסלים קד ז) (א) לרחות מענת אפיקורוס היוגי אשר היה רואה כי העולם היה במקרה. (ט) אמר הכוזרי אף על פי שיצא (ב) מענינו (ג) מעט, באר ל' כונת המזמור הזה (סס סס).

(י) אמר החבר הוא הולך על דרך מעשה בראשית, התחיל עומת אור כשלמה, רומז אל מאמרו יהיה אור, נוטה שמים כיריעה, רומז אל יהי רקיע, המקרה במים, רומז אל המים אשר מעל לרקיע, ואחר כן מה שיקרה באויר מהעננים והרוחות והאשים והברקים והזועות, ושהם כלם ברשיון כמו שאמר כי כם ידיו עמים (לויג לו) והיוץ בעדם כלם, השם עבים רכובו המהלך על כנפי רוח, עושה מלאכיו רוחות ר"ל ששולחם אל מקום שירצה, ובמה שירצה, וכל זה תלוי ברקיע, ואחר כן הועתק אל יקוו המים ותראה היבשה, כאמרו יסד ארץ על מכוניה, ושהמים בטבעם מקיפים ממעל (יד) לארץ, ויכסוה כלה כלבוש עמקים והרים, כמו שאמר תהום כלבוש כסיתו על הרים יעמדו מים. אבל היכולת והחכמה הוציאה אותם מהטבע ההוא, והכניסם אל העמקים מקום (ה) הימים, עד שיהיה לשם (ג) מקום גדול החיים והראות החכמה, ואמר מגערתך ינוסון, כנוי הכנסם אל הימים ותחת הארץ, ולזה רמוז באמרו לרוקע הארץ על המים, כי הוא בנראה כנגד אמרו תהום כלבוש כסיתו, וזה כפי טבע המים, והמאמר ההוא כפי היכולת והחכמה, וכמו שאמר גכול שמת כל יעבורון. וכל זה מכון, לתועלת החיים, כאשר ידחה האדם בתחבולותיו ומלאכותיו רב מימי הנהרות¹ ובסכרים וזולתם, לקחת המים (ז) כפי צרכו לבית הריחוק או לתעלה וזולת זה, כן רמוז הנה באמרו, המשלח מעיניו בנהלים כדי שישקו כל חיתו שדי, כאשר תברא החיה ויהיה עליהם עוף השמים ישכון, כאשר יברא העוף, ואחר נעתק אל תדשא הארץ, באמרו משקה הרים כיעליותיו, כמו לואיד יעלה מן הארץ (נחלשים א) לתועלת בני (ח) אדם וזרעו, כמו שאמר מצמיח הציר לבהמה שלא יכוזו החציר, כי הוא מתועלות בהמות הישוב, בקר וצאן וסוסים וחמורים וזולתם. כנה בעדם בעבודת האדם רוצה לומר עבודת האדמה, לעבוד בהם, ויוציא לב הצמח לעצמו, כאשר אמר להוציא לחם מן הארץ, דומה לאמרו הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע (סס ד) רוצה לומר, שהלב (ט) לאדם, והקליפות לשאר החיים, כמו שאמר ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים, וזכר המזונות (י) השלשה אשר יוצאו בעבודת האדמה, והם דגן תירוש ויצהר

ב"א (א) וכו' (ב) שגל, ושמש שילה. (ג) מעיניו, ושמש מעיניו. (ד) הארץ, ושמשו התיבות ממעל לארץ. (ה) מקום, ושמש מקום. (ו) ככלן, ושמש לשם. (ז) ס"א מן המים. (ח) נשמש מלת בני. (ט) שחלב, ושמש שחלב. (י) המינים, ושמש המינים.

¹ בסכרים, מלשון עושה סכר (פערשטאשונג).

וגלם להם, ואחר כן זכר תועלותם, ואמר יין ישמח לבב אנוש, ואחר כן שמן, להצחיל פנים משמן, והלחם אשר הוא הלחם הידוע מיוחד לבב (א) אנוש יסעד, ואחר כן חזר על תועלת ירידת המטר האילנים (ב), שאמר ישבעו עצי ה' ארזי לבנון אשר נטע, ותועלת האילנים הגבוהים למין מין החיים, כמו שאמר אשר שם צפרים יקננו, כאשר ההרים הגבוהים תועלת למין אחד (ג) מן החיים, כמו שאמר הרים הגבוהים ליעלים, והסלעים תועלת למין אחד מן החיים, כמו שאמר סלעים מחסה לשפנים, והכל נכלל בזכר היבשה, ואחר כן נעתק אל יהי מאורות, באמרו עשה ירח למועדים, וזכר תועלת הלילה, ושהוא בכונה מאצלו ולא במקרה, ולא תהו במעשהו, ולא במקרים התלויים במעשהו, כי הלילה הוא זמן העדר השמש, אבל הוא עם זה מכונן לתועלות, כמו שאמר תשת חשך ויהי לילה. ומה שטמוך לו מן המאמר, בזכרון החיות המזיקות לאדם, והליכתם בלילה והאספס ביום, והאדם והחיות הרגילות עם אדם (ד) כהפך זה, כאשר אמר יצא אדם לפעלו ולעבודתו וגו', הנה כבר נגדרו לו החיים הארציים כלם בזכר הנהרות, ואחר כן בזכר המאורות, ונגדר עמם זכר האדם, ולא נשאר לו אלא זכר החיים אשר במים, ורוב עניניהם אינם ידועים, והחכמה בהם איננה נגלית לנו, כהגלותה באלו, ושבה על זכרון אלה אשר החכמה בהם נגלית באמרו: מה רבו מעשיך ה', ואחר כן חזר על זכר הים, ומה שיש בו, וסמך לו אמרו: יהי כבוד יי' לעולם ישמח ה' במעשיו, כגוי לאמרו וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד (נרלשית ה) ואמר על יום השביעי וישבות ויברך ויקדש בעבור שנשלמו המעשים הטבעיים אשר ישלמו בזמן, והגיוץ האדם אל מעלת המלאכים, אשר אינם צריכים לכחות הטבעיים, מפני שהם שכלים אינם צריכים בפעליהם אל זמן, כאשר אנחנו רואים השכל, וציור ברגע אחד השמים והארץ, והוא עולם המלאכות, ועודם המנוחה, כאשר תדבק הנפש בו תנוח, ועל כן נאמר בשבת שהוא מעין עולם הבא. ועתה נשוב אל דברינו על דעת אנשי ההקשה, כי היסודות כאשר ימוגו מזגים מתחלפים, כפי התחלף המקומות והאווירים והערכים הגלגלים (יהיו) [יהיו] ראויות לצורות מתחלפות מאצל נותן הצורות, והיה לכל המוצאים מה שיש להם מכחות וטבעים המיוחדים להם, ולקצתם דעות (ה) במוצאים, שכחותם וטבעיהם מזגיים בלבד, אינם צריכים אל צורות אלהיים, ושהצורות אינם צריכות, כי אם לצמחים ולחיים אשר תיזחם הנפש אליהם, וכאשר נמוגו מזג יותר דק, היו ראויים לצורה יותר נכבדת, תראה בה החכמה האלקית יותר, והיא הצמח אשר לו קצה הרגש והשגה וניזון מן הארץ הטובה, הלחה, והמים המתוקים, ונמנע מהפך זה. ויגדל עד אשר יוליד כמוהו, ויעשה זרע, אז יעמוד מעשהו, ויבקש חזרע שהוא כמו המעשה ההוא לחכמה הנפלאה התקועה בו, הנקראת אצלם שבע, והוא כח משתדל בשמירת המין, בעבור שלא

ב'א (ה) ללג, ונשמט לבב - ב) כמו שאמר. ג) אחר - ד) וכאדם וכהיים כרגילים עם כאלו, ונשמט מן וכאדם עד אדם - ס) דעה, ונשמט דעות.

היה אפשר להשאיר האיש שהוא בעצמו מורכב מדברים משתנים, וזוהי כל אשר לו הכחות האלה לגדול ולהולדה וקבול המון, לא ינוע התנועה המקומית, הוא אשר ינהיגו הטבע על דברי הפילוסופים, ועל האמת שהבורא יתברך ינהיגם בתכונה מהתכונות, קרא אותה התכונה ההיא אם תחפוף, טבע, או נפש, או כח. וכאשר רק המוג יותר, ונזדמן להראות בו החכמה האלקית יותר, היה ראוי לתוספת צורה, זולתי הכחות הטבעיים, עד שיגיע אל מוונותיו מרחוק, ויהיו כל אבריו קשורים, לא ינועו כי אם בהפצו, ויהיה יותר מושל בחלקיו מן הצמח, אשר לא יוכל להסתיר ממה שיויקחו, ולא לרוץ למה שיועילהו, והרוח משחקת בו, והיה החי בעת (א) האיברים המנועים (ב) במקום, ונקראת הצורה הנתונה לו יתירה על הטבע, נפש. והשתנו הנפשות שנוי גדול, כפי התגבר הטבעים הארבע, עם בון החכם יתכרך, הנותן לכל חי וחי לצורך כל העולם אליו. אף על פי שאין אנו יודעים מה תועלת ברוכס, כאשר לא נדע כלי-הספינה, ונחשבם ללא צורך, וידעם בעל הספינה ועושיה. וכאשר לא נדע תועלת הרבה מאבריו ועצמיו, אלו היו מפורדים לפנינו, לא היינו יודעים תועלת כל עצם ועצם, וכל אבר ואבר, אף על פי שאנחנו משתמשים בהם, וברור לנו כי אם היינו חסרים אחד מהם, יהיו מעשינו חסרים ונצטרך אליו. וכן כל חלקי העולם ידועים וספורים אצל בוראם (ג), עליו אין להוסיף, וממנו אין לגרוע. והיה מן הדין שתהינה הנפשות שונות זו מזו, והיה בדין שיהיו כלי כל נפש ראויים לה, וינתן לאריה כלי הטרף בשנים (ד) והצפרנים עם הגבורה, וינתן לאיל כלי המנוסה עם המורד, וכל נפש חכמה להשתמש בכחתייה, כאשר הוכנו לה, ¹ ולא נשתוו (ה) הטבעים במאומה מן החי הבהמי, ואיננו נכסף לקבול צורה יתירה על הנפש החיונית, ² אבל נשתוו (ו) באדם, ונכספו לצורה יתירה, ואין כילות אצל הענין האלקי, ואצל עליו צורה יתירה, בקראת השכל ההיולגי הנפעל, ובני אדם גם כן שונים זה מזה, כי רובם טבעיים נושאים, ויטה שכלם עם הנטייה הריא. אם יטה עם המרה הארוכה, עמו המהירות והקלות, ואם יטה עם המרה השרירה, עמו המתון והישיב, והמהירות הולכות אחד המוג, עד אם ימצא אדם שוה הטבעים, והפכי המדות אצלו ברשותו, כמו שתי כפות המאזנים הישרים ביד השוקל, יטה אותם אל אשר ירצה בתוספת האבנים והסרונס, והאדם ההוא בלי ספק לבו ריק מן התאוות

ב"א (ח) בעד, ונשאת בעת: ב) המתנועעים: ג) בוראו, ונשאת מלת סוראס.
ד) כשיכ, ונשאת כשיס: ה) נשתנו, ונשאת נשתוו: ו) נשתנו, ונשאת נשתוו.

¹ ולא נשתוו, כפי גורסת בני"ח, ור"ל נפש ככחמית אין בה לכוסוף, אלו לגרוע, וכל שלימותה אינה רק לתקן גוסו, וכל נפש סחי ככחמית שוס כמולס, כי אין לה מדרגס יותר מוס, וכמות גוש סמות נפש סחיונית עוס. (א"ע)
² אבל נשתנו באדם. אבל באדם נשתנה נפשו לשי סלמחמו כמות, קן הגדול גורתו כאלוהים.

המופלגות, וכוסף אל מדרגה למעלה ממדרגתו, והיא המדרגה אלקי.
 (א) והוא עומד, ומחשב במה שראוי לו לעשות בהגברת טבעיו ומדותיו,
 ואיננו נותן לכח הכעס רצונו, ולא לכח התאוה רצונו, ולא לזולתם.
 אבל הוא נועץ ומבקש מאלקיו שיורהו הדרך הישרה, וזה הוא אשר
 יאצל עליו רוח אלקי נבואי אם יהיה ראוי לנבואה, או למודי אם
 מדרגתו למטה מוזאת, ויהיה חסיד לא נביא, שאין כילות לפניו יתברך,
 אבל הוא נותן לכל דבר מה שראוי לו. והפילוסופים קוראים בנותן
 המדרגה הזאת השכל הפועל, וישימוהו מלאך אחרי האלקים, וכאשר
 שכלי בני אדם נדבקים בו הוא (ב) גן עדנם והתמדתם הנצחית.

(יא) אמר הכוזרי רצוני שתפרום לי הכלל הזה על דרך קצרה.
 (יב) אמר החבר יתבאר מציאות הנפש בת בועות, וההרגש לחיים
 (ג) שונה מן התנועות היסודיות, ובקראת סכתם³ נפש או כח
 נפשי. ויתחלקו הכחות הנפשיות אל שלשה חלקים, והם מה שישותף
 (ד) בו החי עם הצמח, והוא הכח הצמחי, ומה שהשתתף בו האדם
 עם שאר החיים והוא הכח החיוני, ומה שנתייחד בו האדם ויקרא
 כח—דבר י. ויתבאר ענין הנפש הכללית הסוגיית, בבחירת הפעולות,
 שהשם מחמת הצורות המגיעות בחומר, לא מחמת החומר מצד
 שהוא חומר, כי הסכין לא יחתוך מצד שהוא גוף, אבל מצד שיש לו
 צורת הסכין. וכן החי לא ירגיש וינוע מצד שהוא גוף, אך מצד שהוא
 (ה) לו צורת החיות. והיא הנקראת נפש. ונקראו אלו הצורות
 שלמות, כי בהם ישדמו תכונות הדברים. והנפש שלמות, ויש שלמות
 ראשון, ושלמות שני. הגנה הראשון הוא התחלה לפעולות, והשני עצמות
 הפעולות היוצאות מהתחלה,¹ והנפש שלמות ראשון, כי היא התחלה
 ליוצא מהתחלה. והשלמות אם שלמות לגשם, ואם שלמות לעצם אינו גשם,
 והנפש שלמות לגשם. והגשם המכני אם כללי ואם בלתי כללי, כלומר שישלמו
 לגשם טבעי, והגשם המכני אם כללי ואם בלתי כללי, כלומר שישלמו
 פעולותיו בכלים, או בלעדי כלים, והנפש שלמות לגשם טבעי כללי בעל
 חיות בכח, רוצה לומר מוצא הפעולות החיוניות בכח ומכין (ו) אותם.
 ויתבאר שהנפש אינה הווה מתחמוג, נפרדים אם שיגבר בו אחד
 מהנפרדים, או יותר מאחד (ז) הגנה תהיה הצורה המגיעת כפי זה, ואם
 שינוצחו הנפרדים, עד שלא ישאר אחד על צורתו, ותחודש טוה צורה
 מאמצעיותם, והנפש איננו מכין דבר מנפרדי הגוף, אם כן אינה אלא

ב"א (ח) כאלקית, ונשמת מלח אלקית. (כ) גס בין מלח סוף לנגן. (ג) וסרנסות
 לחיים שונות, ונשמתו התיבות לחיים שונות. (ד) שסמק, ונשמת שישוקף.
 (ה) שים, ונשמת שזא. (ו) ומוקן לסס, ונשמתו התיבות ומכין אותם. (ז) וישאלו
 האחדים על לזרותם.

¹ נפש או כח נפשי—ראש נספר שמונס סרקס לסרמכס פ"א ולסלאס.
² וסנפס שלחות וכו' ראש ספר סנפס לרש"ט פ"ג. ובדברי סחכס שיער
 כס' נפש האדם וכוותיס עמוד עו סערס כ.

צורה מתוק, ¹ בכוסה (א) אשר איננו ממין צורת המים והעפר. תחלת הכחות הכח הזון, והוא ההתחלה והמוליד בתכלית, והמגדל באמצע (ב). הקושר בין ההתחלה והתכלית, ולמוליד ראשית וקדימה, ואם יראה מתאחר, הנה הוא ימשול ראשונה על החומר, המוכן לקבול החיות, וילבישהו צורת הדבר המכוון בעבודת המגדל והזן, ואחר כן יעזוב ההנהגה לשניהם, עד עת ההולדה, והמוליד נעבד, והזן עובד, והמגדל עובד ונעבד, ולזן הארכע כחות המפורסמים העובדים אותו. כל נע בחפץ הרגש נע, ואם איננו כן, היה ההרגש לריק, וההכמה לא חתן דבר להכל וריק, ולא להזיק, ולא תמנע דבר צריך ולא מועיל, עד שבעלי קשקשים (ג) ואם יראו נחים, היה להם ההקבצות והתפשטות, ואם יהופכו על גביהם יתנועעו, עד שישונו על בסניהם כדי לקרב להם המזון. וההרגשות הנראות ידועות, אבל הנסתרות תחלתם ההרגשה המשתתפת, כי אשר איננו ערב, ואשר היא ערב, לא יושגו כי אם בנסיון, וצריך לקבוע כח (יצרי) [יצורי], לשמור צורות המורגשות, והיא ההרגשה המשתתפת. והכח הזוכר השומר לשמור בו הענינים המושגים מהמורגשות. והכח היצרי להקריב בו מה שנמנע מהזכרון. והכח המת שבי לעמוד בו על בירור מה שיחדשהו היצרי, והפסדו (ד) קצת מהעמידה החדשה, עד ששיבהו אל הזכרון. והכח המת נוועע להביא מה שיצטרך מקירוב וריחוק ורחיית המזיק (ה) וכל כחות ב"ה, אם משיגים ואם מניעים, והמניעים אם מנע להביא מועיל והוא הכוסף, ואם מניע לדחות מזיק והוא הכועס. והמושגים שני מינים אם נראים כחוישים הנראים, ואם נסתרים כחוישים הנסתרים, והמניע הוא עושה בממשלת המחשבו בהשתמש היצרי (ו) והוא התכלית מהחי הבהמי, כי אין ראוי לו (ז) לקבוע לו הכח המתנועע, לתקן לו סבות ההרגש והיצר, אך החוש היצרי נקבע לו, לתקן לו סבות התנועה. והמדבר בהפך זה, נתנה לו התנועה לתקן חנפש המדברת העושה הזכרת. — החושים החמשה ידועים ומושגיהם ידועים, באמצעותם חושג הדמות והמנין והגודל והתנועה והמנוחה. התבאר (ח) מצוא ההרגשה המשתתפת, מאשר אנחנו דנין על הדבש דרך משל, כשנראהו שהוא מתוק, וזה בעבור שעמנו כח משותף לחושים החמשה, וזה הכח הוא היצורי, ופועל בהקיץ ובתמונה. ואחר זה כח מרכיב, מה שמתקבץ בהרגשה המשתתפת, ויבדיל ביניהם ויפול המחלוקת ביניהם, מבלי שיסיר מהצורות ההרגשה המשתתפת, וכן היא היצרי, ויש שיהיה אמת

ג"א (ח) כפתוח האין סוף, ונשמט מלת ככוסה. ב) כחולע, ונשמט כחולע. ג) ככוסים, ונשמט קשקשים. ד) וכפסדו, ונשמט וכפסדו. ה) מקרוב ומרחוק ולדחות סוף, ונשמטו מן מקרוב עד המזיק. ו) וכמניעים אמנם יפעלו כמשפט כמהשני בעבודת המדמה. ונשמטו 'תיבות מן' וכמניע עד סליו. ז) מלת לו בין תיבות ראו ולקבוע איננו. ח) יתבאר.

¹ ככוסה. מלת תלמודית שנת לת: כוסה מקום שפחה קדירה אחת. (קאכעערדע פו איין טאפסע). וכוא נגבל מטיס ומייס.

ויש שיהיה שקר, אבל היצורי אמת לעולם. ואחריו הכה המחשבי, והוא כח השופט, דן על דבר שראוי שיבוקש, ועל דבר שראוי להתרחק ממנו, ואין ביצורי ולא ביצרי משפט ודין, אבל ציור לבד, ואחריו הכח השומר, מזכיר לעינים מה שהשיג, כמו שהזאב שונא, והבן אוהב, והאהבה וההיזק והאמנה (א) וההכזבה למחשבי, אבל השומר המזכיר, הנה ישמור מה שמאמין בו המחשבי. והכח היצרי, כהשתמש בו המחשבי יקרא יצרי, וכהשתמש בו המדבר יקרא מחשבי, ההצטיירות בפני המוח, והיצרי באמצעיותו, והזכרון במאוחרו (ב), והמחשבו בכללו, ורובו בעת (ג) היצרי, וכל אלו הכחות מתים כלים בכליון כליהם, ואין עמידה למדבר, אף על פי שייחד לעצמו לב הכחות האלה בדרך מדויקי היחוד, ושימציאם בעצמותו, (ד) זה היוצא מדברי האנשים האלה במה שלמטה מהנפש המדברת, ואמרו במדברת, שהיא השכל החולוני, רוצה לומר, השכל [בכח] דומה לחיולי, אשר הוא דומה לאפס בפעל, והוא בדבר (ה) בכח, ויהיו בו הצורות המושכלות, אם בלמוד אלהי, ואם בקנין, ואשר הם בלמוד הם המושכלות הראשונות, (ו) ישתתפו בהם כל בני אדם אשר על הטנהג הטבעי, ואשר בקנין הם (ז) בהקשה ובחדוש המופת, בהצטיירות האמתות הדבריות, כמו הכוגים והמינים והחלקים (ח) והמדות (ט) הנפרדות, והמורכבות בדרכים הנחלקים (י) מההרכבות, וההקשות הזמורות, האמתיות, והכזבניות, והגזרות המולדות תולדות, הכרחיות, ¹ מופתיות, או נצוחיות, או הלציות, או הטעניות, או שיריות, ובהתברר אמתות הענינים הטבעיים, כהיולי והצורה וההעדד, והטבע, והזמן, והמקום, והתנועה, והגרמים הגלגליים, והגרמיים היסודית, וההויה, וההפסד המוחלטים, וההויות הנולדות ההוות באויר, וההוות במוצאים, וההוות על כדור הארץ מצמח וחי, ואמתת האדם, ואמתת הצטיירות הנפש את נפשה (יא) והצטיירות ² הדבריים המוסריים - מהמנינים, והשעורים המלאכיים, והשעורים הכוכביים, והשעורים הניגוניים, והשעורים המראיים, והצטיירות הדבריים האלקיים, וידיעת התחלוח המציאה בסגמ מצד שהיא מציאה, והתלויים בה בכח או בפעל, והתחלוח, והעלה, והעצם, והמקרה, והכוג, והמין, וההפך, והדומה,

ג"א (א) וכאמותי וג"א והכאמה, ונשמת והאמנה. (ב) בלחוריו, ונשמת במלוחהרו. (ג) במקום, ונשמת נפש. (ד) לעלמו, ונשמת בעלמותו. (ה) כל דבר, ונשמת בדבר. (ו) אשר ישתתפו בהם וכו'. (ז) ואשר בקנין הם, הוא כהקשה וכו'. (ח) והכזבליים והכגולות. ולפי זה גיל לכוסף והמקרים, ונשמתו הכיזוח והחלקים והמדות. (ט) וכמלות¹ בין הכיזוח והמדות והנפרדות. (י) צמינים המוחלפות. (יא) עלמה, ונשמת מלת נפשה.

¹ מופתיות. וכן בלור מיני החולדות האלה, ראה במלות כגיון שער ח, וחבין, כי שם מקומם. ² הדברים המוכרים. וכוא חכמת הלמודיות. וז"ל חו"ס בהקדמתו יש מי שקראה (לחכמת הלמודית) חכמת המוכר, וכוא חכמת המנין והשעורים וחכמת הכוכבים עכ"ל.

וההסכמה, והחלוקה, והאחדות, והרבו, וקיום התחלות החכמות העיוניות מהמוסריות, והטבעיות מן הדבריות (א), אשר לא יגיעו אליהם אלא בזאת החכמה, בקיום (ב) הבורא הראשון והנפש הכללית, ואיכות המינים, ומדרגת השכל מהבורא, ומדרגת הנפש מהשכל, ומדרגת הטבע מהנפש, ומדרגת ההיולי והצורה מהטבע, ומדרגת הגלגלים והכוכבים וההיות, מההיולי והצורה, ולמה הוטבעו על המחלוקת הזאת, והקדימה והאחר, וידיעת האנושות והאלהות, והטבע הכללי, וההשגחה הראשונה. — ויש שתקבל (ג) זאת הנפש המדברת צורה סן ההרגש, כאשר תראה על עצמה, מה שיש ביצורי השומר, להשתמש ביצרי והמחשבי, (והמצא) [ותמצא] הצורות ההם משתתף קצתם עם קצתם בתבנית (ד), ונפרדים בתבניות אחרות, ומן התבניות ההם צורות עצמיות ומקרייות, והיא מחלקת אותם, ומסדרת אותם, ומחדשת הסוגים והמינים, וההבדלים, והסגלות והמקרים, ואחר תרכיבם הרכבה הקשית, ותוליד מהם תועלה התולדות בעזר השכל הכללי הסומך אותם, ואם היא נעדרת ראשונה בכחות ההרגשים איננה צריכה אליהם בציור אלה הענינים בעצמה, ובהרכבת התקשים מהם, לא בעת האמות נלא בעת הציור. וכאשר הכחות ההרגשים משיגים בכאן מה שמרגשים מן המורגש, כן הכחות השכליות בהפשטת הצורה מהחומר וההתדבק בה, אלא שכה המרגיש לא יפעל בעצמו, כמו שיפעל המדבר, אבל יצטרך אל הכח המניע, ועזר האמצעים המגיעים הצורות אליו, אבל המשכיל משכיל בעצמו, ומשכיל עצמו בעת שירצה, ועל כן נאמר, זי הכח המרגיש מתפעל, והמשכיל פועל, ואין השכל בפועל זולת צורת המושכלות, מופשטות בעצם השכל בכח, ולכן נאמר שהשכל בפועל משכיל ומושכל יחד. ומן הכחות המיוחדות לשכל שיאחד הרב, וירבה האחד, בהרכבה וההתכה. והשכל, ואע"פ שנראה מעשהו בזמן בהרכבת ההקשות בעיון וכמחשבה, הכנתו לתולדת (ה) בזמן, אך עצם השכל מרוסם מהזמן, והנפש המדברת כשהיא מקבילה אל החכמות, נקראת פעולתה² שכל עיוני, וכאשר היא מקבילה לגבור (ו) הכחות הבהמיים, נקראת פעולתה הנהגה, ונקראת שכל מעשי, וכבר יצליח הכח הדברי בקצת האנשים מהתדבקו בשכל הכללי במה שירוממחו מהשתמש בהקשה והעיון, ויסיר מעליו המורה בלמוד בנבואה, ותקרא סגולתו זאת קדושה, ותקרא רוח הקדש, וממופתי עצמיות הנפש שהיא (ז) איננה גשם ולא מקרה, וכשודא

ב"א (ח) הדברים, ונשמט הדבריות. (ב) וקיום, ונשמט נקיום. (ג) וכבר תקנה. ונשמטו התיבות ויש שתקבל. (ד) בתבניות, ונשמט בתבניות. (ה) סכנתו לפולת ולזינה נתלית בזמן, ונשמט סכנתו לתולדת בזמן. (ו) לנלח, ונשמט לגבור. (ז) ושאיננה גשם ולא מקרה שהוא, ונשמטו התיבות מן שהיא עד ושאינה.

² שכל עיוני. ראה בשמנה פרקים להרמב"ם, ובספרו של החכם שיער מאמר ב בערכו בעמוד 17. ותראה שהכוזרי נטע כסולתה שכל עיוני ומעבי מדברי הרמב"ם.

(א) צורת הגשם לא תחלק בעצמותה (ב) בתחלק הגשם, ולא במקרה כהחלק המקרה בהחלק נושאו, כי המראה והריח והטעם והחמימות והקרירות, כבר יתחלקו בהחלק נושאם ואם לא יתחלקו בעצמותם, והצורה השכלית איננה כי אם המושכל, והמושכל מהאדם דרך משל לא יקבל החלוקה, כי לא יצוייר חצי אדם ולא חלק מהאדם אדם, כמו שיצוייר חלק מהגשם גשם, וחלק מהגוון גוון, וכן הגוון הגשם מצד שהם מושכלים לא יצוייר בהם (ג) חלק חצי גשם מושכל, כמו שנאמר חצי הגשם ההוא מוחש, וחצי גוון הנשוא עליו הרמוז אליו, ולא יאמר חצי נפש המדברת אשר בראובן, כמו שנאמר חצי גופי, אחר שלא תוכר ולא תוגבל מצד מהצדדים ולא יורמו אליה, וכיון שאיננה גשם ולא מקרה עומד בגשם (הונח) [הונח] בו, כבר נראה מציאותה במה שיצא ממנה מהפעולות, ולא נשאר אלא שתהיה עצם עומד בעצמותו (ד) מתואר בתארו המלאכים, והעצמים האלקיים וכליה הראשונים הצורות הרוחניות המצטיירות באמצע המוח מחרוץ הנפש, מן הכח היצרי תשיבהו מחשבי, כאשר תשלוש בו ותרכיבהו הרכבות, ותכדילהו הברלות יביאהו (ה) אל הולדת חכמה, וכבר היה קודם זה יצרי, כשהיה שולש בו הכח הרעיוני המחשבי שאינו נכון, כמו שיקרה בתינוקות זבכתמות, ובמי שנשתנה מזגו מחמת חולי, עד שיעלמו (ו) אותן התמונות מהנפש האנושית (ז) ההרכבות וההפרדות המצטרך אליהם להשלמת העיון בעצת המכוונת, ותבא העצה מחשבת כלה או קצתה. ומן הראיות על הפרד הנפש מהגוף, ושאיננה צריכה אליו, כי הכחות הגשמיות יחלשו כמושגיהם החזקים, כעין אצל השמש, והאווז אצל הקול החזק בהפסד כליהם, והנפש המדברת אינה כך, אבל תחזק כל אשר תשיג מדע חזק ממנה, ומזה כי הזוקן ישיג הגוף ולא ישיג הנפש, אבל תחזק אחר החמשים שנה, והגוף בירידה, ומזה שפעולות הגוף בעלות תכלית, ופעולות הנפש בלתי בעלות תכלית, כי הצורות ההנדסיות והמספריות והמשפטיות, בלתי בעלות תכלית, והראיה על מציאות העצם שכלי, נבדל מהגשמים יעמוד לנפש מעמד האור לראות, ושהנפש כשנבדלה מהגשמים תתאחד בו, הוא (ח), שהנפש אין מדעיה הווים (ט) בנסיון, כי מה שיהיה בנסיון אין גוזרין עליו גזור גמור, כי לא יגזור האדם גזור גמור: שכל אדם לא יניע אזניו, כאשר יגזור כי כל אדם מרגיש חי וכל חי עצם, ושהכל יותר רב מהחלק, וזולת זה מהמושכלות הראשונות, שהאמנתנו בבירור הרעות לא תתברר בלמוד,

ב"א (א) ושהיא, ונשמט וכשהיא. (ב) כשהחלק, ונשמט כשהחלק: (ג) חלק חצי גוון וחצי גשם מושכל וכו'. (ד) בעלמו, ונשמט בעצמותו. (ה) מציאים. ונ"א יביאו. (ו) שיעלמו, ונשמט שיעלמו. (ז) בעבור, בין מלת האנוכית וסהרכבות. (ח) מלת הוא אינו. (ט) לם, בין מלת הווים ונסיון.

מסויסכלות הראשונות. כל דבר שידעו האדם בלא למוד, ואינו נרץ בידעו לזולתו, נקרא, מושכל ראשון. כי הסקדמות מבוחרות בעלמן, מבלי שילמד מושפ או ראיס על אמתתן. ראס במלות האיון שער ח.

ואם לא יהיה כן, היה משתלשל הענין אל מה שיזן לו הכלית, ואם כן (א) מאצילות אלהית דבק בנפש המדברת, וכל מה שבו צורה שכלית בעצמותו (ב), הנה הוא עצם בלתי מתגשם, אך עומד בעצמותו, וציוור הנפש לצורה שלמות לה, ויהיה לה בה התדבקות בעצם הזה השכלי, אבל תעתיקה מהתדבקות ההוא טרדת הגוף, הנה לא התאמת ההתדבקות התמים אלא במיאוס וניעול כל כחות הגוף, כי אין מונע לה מהתדבקות בו זולת הגוף. וכשתפרד ממנה תשאר פנויה ניצולת ממה שהיה אפשר לו מן ההפסד, מתדבקת בעצם הזה הנכבד¹ המכונה בעולם העליון, וזולת זה מהכחות, אין מעשהו כי אם בגוף ותסור (ג) בהפסד הכלי. אבל הנפש המדברת כבר ציורה אותם (ד) הצורות החם² ולקחה לבותיהם כמו שקדם.

(ג) אמר הכוזרי אני רואה לדברים האלה, הפילוסופיים יתרון דקדוק וברור על שאר הדברים.

(ד) אמר החבר וזהו מה שהייתי מפחד עריך (מלמד המישו סימן כ) מהפתי וכוונות הנפש אל (ה) דעות (ו), למה שנתברר מהם המופת בחכמות ההרגליות וההגיון, בטוה הנפשות על כל מה שאמרו בטבע, וכמה שאחר הטבע. וחשבו שכל מה שאמרוהו מופת. ולמה לא תספק בטענותם ביסודות הארבעה ראשונה, והתבע בעולם האש, אשר ישענו ששם האש העליונה, אין גוון לו שימנע גוון השמים והכוכבים, ומתי השגנו אנהנו אש יסודי אבל איכות חמה בכלית, אם תחול בארץ היתה (ז) גחלת, ואם תחול באויר היתה (ח) דהבה, ואם תחול במים היתה (ט) מים רותחים. ומתי ראינו גשם אישי ואוירי נכנסים בחומר הצמח³ והחי, עד שנגזור שהוא מורגב מהארבעה כלם, אש ואויר ומים וארץ, אמור שהשגנו המים והארץ והשתנותם (י), והנכסם בחומר הצמח [והחי], ולאויר ולחמימות השמש עזר בהויה בדרך האיכות, לא בגשם אש ולא בגשם אויר או מתי ראינו אותם נתקים אל אלה הארבעה בעינים, אם ינתק חלק אל דמות העפר אינו עפר, אבל הוא אפר ראוי לרפואה. והחלק הנתק על דמות המים אינו מים אבל היא⁴ סחיטה או לחות ארסי או מזוניי, לא מים ראויים לשתייה, והחלק הנתק אל דמות האויר, היה⁵ איד או קיסור,

ג' א' ה' ואם כן הוא מאלילות אלסית הדבק, ושמיץ מן ואם עד דבק. (ב) בעצמו, ושמיץ כתינות בעצמותו כנס. (ג) ויאבד, ושמיץ והכור. (ד) סמי מלות כעורות ססס אינו, וכני' המלס לוחס אינס. (ה) על, ושמיץ אל. (ו) כי, כין סמלות דעות למס. (ז) ססיס, ושמיץ סיסס. (ח) ססיס, ושמיץ סיסס. (ט) ססיס, ושמיץ סיסס, ושמיץ סיסס.

¹ המכונה. ככוללות סמלותיות נשמעס המלס כואת. ² לקחם לנתיסס. ר'ל עיקרס ותוכס. ³ וכחי. כן כוא כדזום ווימעלי' שנת ס'ז וככל כדפוסיס. וכטעות נשמעס המלס כואת כדפוס סוכר. ⁴ סחיטס. כותו לסרף (ואפט) סנסחט מליזס דכר. ⁵ איד. סעחקו (דזנסט, אטמאס-ססארט). קיסור יתורגס (כיון).

לא אויר ראוי להתגשם בו, ואלה גם כן פעמים ישתנו (א) אל בעלי חיים או צמח (ב) או נקשאו בחלקי הארץ, ושבו (ג) מהשתנות אל השתנות, ובפלא יפול בהם השתנות אל יסוד גמור—אמת, כי אחר המחקר יוצא (ד) לנו ההכרה, להודות בחמימות והקרירות והלחות והיבשות, ושהם איכות ראשונים, לא ימלט מהם או מאמצעיהם (ה) גשם מהגשמים, ושהשכל יתיך המורכבות אליהם, וירכיב מהם ויניח להם עצמים נושאים, ויאמר איש ואויר ומים וארץ בעיור ובמאמר, לא שחם היו כלל פשוטים חוץ לשכל, ויתרכב מהם כל הווה, ואיך יאמרו זה, והם יאמרו (ו) בקדמות, אם כן לא סר האדם הווה משכבת זרע ודם, והדם מהמוזנות, והמוזנות מהצמח, והצמח (ז) כמו שאמרנו מכת זרעי, (ח) והמים אשר ישתנו לדומה עצם (ט) להם, בעזר מהשמש ותאויר והארץ ועוד (י) שלכל הכוכבים ומצבי הגלגלים רושם ועזר בו, הנה זה הספק ביסודות על דעתם, ואולם על דעת התורה הנה האל ברא העולם כמו שהוא, ובעלי חיים שלו וצמחיו מצויירים, ולא יצטרך אליהם אמצעיים והרכבת מורכבים, (יא) ובהודות בחדוש קל (יב) כל קשה, והתישר כל מעקש, כשדומה מזה העולם שהוא לא היה עוד (יג) היה בחפץ האל בעת שרצה, ואיך שרצה, לא תצטער (יד) בחקירת איך התהוו הגשמיים, ואיך נקשרו בהם הנפשות ולא תתרחק נפשך מקבול הרקיע והמים אשר מעל לשמים, (טו) והשרים אשר יזכורם רבותינו, והספורים המקווים מן ימות המשיח, ורחיית המתים, והעולם הבא, ומה צרכנו אל זאת התחבולה בהשארות הנפש אחר כלות הגוף, והמסופר הצודק המקובל, כבר אמת אצלנו היעודים, הניחם, יהיו רוחניים או גשמיים * (יז) ואם נמשיך דרכי ההגיון לקיים הדעות במ ולבטלם, יכלו החיים בלעדיו תולדה * ומי לנו באמתת (יח) מה שהביאנו, בשהנפש עצם שבלי לא יוגבל במקום, ולא ישיגהו הווה ולא הפסד, ובמה תוכר נפשי מן נפשך, או מן השכל הפועל ושאר העלות והעלה חריאשונה * עוד איך לא יתאחדו נפש ארסטו ונפש אפלטון, וידע כל אחד מהם דעת חבירו והאמנתו וסתרו, וכלל הפילוסופים. עוד איך לא ישכילו מושכליהם פתאם, כמו שהם אצל האל, ואצל השכל הפועל, ואיך תשיגם השכחה, ולמה יצטרכו אל התכונה (יט) כמושכליהם, חלק

ב"א (א) אשר שיטתו, ונשמטו התיבות פעמים ישתנו. (ב) ללמחים, ונשמטו התיבות או למח. (ג) וילכו, ונשמטו התיבות וסכו. (ד) יוליחו, ונשמט יולח. (ה) ממנועיהם, ונשמט מהמנועיהם. (ו) חומרים, ונשמט יחמרו. (ז) מהלמחים והלמחים, ונשמטו התיבות מהלמח והלמח. (ח) זרע, ונשמט זרעי. (ט) בג"ל מלח עגם חיונו. (י) חמת, ונשמט ועוד. (יא) להקדים מנועים ולתרכיב הרכבות, ונשמטו התיבות מן חלוסם עד מורכביהם. (יב) הוקל. ונ"ל יקל, ונשמט קל. (יג) ותיישר, ונשמט ופטישר. (יד) ולאחר קן, ונשמט עוד. (טו) חוגע, ונשמט חוטער. (טז) לרקיע, ונשמט לשמים. (יז) סחיות סנפס וסנה לס סחיס רוחנית או גשמית * ונשמטו התיבות מן היעודים עד גשמיים. (יח) ומחין לנו כירוק, ונשמטו התיבות מן ומי עד כחצתם. (יט) המתשכה, נשמט התכונם.

אחר חלק. עוד ¹ איך לא ימצא הפילוסוף עצמו (א) כאשר ישן ובשנתכר, וכשהגיע לו ברסאם: כלומר מורסא במוח וכשמצאה אותו הבאה במוחו, וכשיזקין ויבלה, ומה אשר נגזר (ב) על מי שהגיע לקצה מחכמת (ג) הפילוסופיא, וקרהו בלבול שחורי או ברסאם ושכח כל חכמתו, האם אין זה הוא בעינו (ד), או נאמר שהוא זולתו. עוד נניח ² שהבריא מחליו בהדרגה, וקבל עליו להתלמד מראש, והזקין ולא ישיג המדע הראשון. האם ישונו (ה) לו שתי נפשות, נבדלות אחת משתיהן בלערי האחרת, (ו) עוד נניח, שנשתנה מזגו אל אהבת ההתגברות והתאוות; הנאמר כי יש לו נפש בגן עדן ונפש בגיהנם. ואי זה הוא הגבול מהמדע, שתשוב בו נפש האדם נבדלת מהגוף, בלתי אובדת; אם היה בכלל מדע הנמצאות, הרבה מה שנשאר על הפילוסוף לא ידעהו, ממה שבשמים ובארץ וביב. ואם היה מספיק הקצת, הנה כל נפש מדברת נבדלת, לפי שהמושכלות הראשונות תקועות בה. ואם היה אמנם תפרד (ז) הנפש בציור העשרה כאמרים ומה שלמעלה מהם, מהתחלות התבונה, ויוכלו בהם הנמצאות כלם, כשיקחם הגיונית, מבלעדי השלמה לתכליתם, הוא מדע קרוב, יושג ניומו. ורחוק שישוב האדם מלאך ניומו. ואם אי אפשר מבלתי הגעתם לקצה, וההפקה ³ בהם ההגיונית וטבעיות, הוא עיון בלתי מושג, והוא אוכד בלי ספק על דעתם. והנה כבר נתפתית לדמיונות נפסדות, ובקשת, מה שלא נתן לב יוצרך עליו (ח), ולא הושם בטבע בשר, השגתו בהקשה, אבל הושמה זה בטבע הנבחרים, מסגולת הבורא יתברך; הזכים מזכי הבריאה, בתנאים אשר הזכרנום, יגיעו אותן הנפשות, אשר יצוירו העולם בכלליו, ויראו אלקיהם ומלאכיו, ויראו קצתם את קצתם, וידע קצתם סתרי קצתם, כמו שנאמר גם אני ידעתי החשו (מלכים ב' כ ג), ואנחנו לא נדע זה ובמה זה, (ט) אם לא שיבואונו מדרך הנבואה. ואלו היתה חכמת הפילוסופיא (י) בזה אמת, היו זוכרים דברים בנפשות ובנבואה, והם כשאר בני אדם, אמת שיש להם יתרון בחכמה האנושית, כמו שהיה אומר סקראט, הראשון לעם: אני לא אכפור חכמתם האלהית, אבל אני אומר לא אדעה, (יא) אמנם אני חכם בחכמה האנושית. ויש להם התנצלות למה שנצטרכו הקשיהם, להעדר הנבואה והאור האלהי אצלם.

ב'א (א) אח נפשו, ונשמת עלנו. (ב) ומה הוא הקורה, ונשמת התיבות ומה אשר נגזר. (ג) אל תכלית חכמת, ונשמתו התיבות לקצה מחכמת. (ד) הוא החכם בעלמו, ונשמתו התיבות אין זה הוא בעינו. (ה) כהסייג, ונשמת התיבות כאשר ישונו. (ו) כהחם פחותה מהשנית, ונשמת מן אחת עד האחרת. (ז) הסדר, ונשמת תפרד. (ח) שלא נתן לך יונדך. ונ'א שלא ירסה אותך עליו יונדך, ונשמת מן שלא עד עליו. (ט) מה זה ועל מה זה, ונשמת זה וכמה זה. (י) הפילוסופיא, ונשמת הפילוסופיא. (יא) שאיני יודע, ונשמת לא אדעה.

¹ איך. בדפוס ווינציאה ש'ז ליתא מלת, א'ך. ² שהכריח כל'ל. וכדפוס ווינציאה ש'ז, ש'כח כריח' בטעות. ³ כהס' כסולת ווינציאה כוסתחא, כה'.

ובשיתו (א) החכמות המופתיות בטחון אין תכלית אחריו (ב) ¹ מתיחד בזה. ואין חלוף בין שני אנשים בחכמות ההם, וכמעט שאין החכמה בין שני אישים במה שיתחלפו אחר זה (ג) מהדעות, במה שאחר הטבע, גם בהרבה מהטבע. ואם נמצא כת אחת מסכמת על דעת אחת, הנה אין זה לחקירה ותולדה שעמדה עליהם דעתם, אבל שהם (ד) סיעת אחד ² מהמדברים יקבלו ממנו כסיעת פיתאגוריש, וסיעת אבנדקלים, וסיעת אפוקראט, וסיעת ארסטו, וסיעת אפלטון, וזולתו, ³ ובעלי החשך והאור (ה) ⁴ וההולכים, והם מסיעת ארסטו. ולהם בתחלה דעות מפסידות השכלים, יבזם השכל, כהעללתם בסבוב הגלגל, שהוא יבקש שלמות יחסר לו, כדי שיהיה נכחי לכל צד. (ו) ולמה שלא יתכן זה המיד לכל חלק, יבקשהו על ההמרה והעקב. וכמו התעצמם בשפעים השופעים מהראשון יתברך, ואיך התחייב מהמדע הראשון מלאך, ומן המדע בעצמו גלגל. והודרגו אל אחת עשרה מדרגות, ועמדו השפעים אצל השכל הפועל, ולא יחוייב ממנו לא גלגל ולא מלאך. ודברים הם בספוק (ז) למטה מספר יצירה. ובכלן יש ספקות, ואין הסכמה בין פילוסוף וחבריו, אבל ינוצלו עכ"פ. ונתן להם שכח על מה שטענו ממופשט הקשיות. ובזו הטוב, ויעשו הנימוסים השכליים, וכימסו העולם, והם על כל פנים מעולים, אחר שלא יחוייב להם קבול מה שאצלנו, ואנחנו יחוייב לנו קבול העדות והקבלה אשר היא בראייה (ח).

(ט) אמר הכוזרי השמיעני בהסדר, כללים מקוצרים מן הדעות, אשר נתבררו אצל חכמי שרשי האמונה, והם הנקראים אצל הקראים בעלי חכמת הדברים.

(טו) אמר החבר אין בזה תועלת זולת החרוד בדרכים. והעור על מה שנאמר היו (טז) זהיר (י) במה שתשיב לאפיקורוס (לכות פ"ג מי"ד), כי החכם התמים כמו הנביאים על הדמיון, מעט הוא שיוכל להועיל אדם בדרך הלמוד, ולא ישיב על חולק בדרך הדבור. ובעל הדבור יראה עליו הוד חכמה,

ג"א (א) וקנו, ונשמט הכתיחו. (ב) תקון שאין אחריו כלום, ונשמט מן בטחון עד אחריו. (ג) שנחלקו בו אחר כן, ונשמט שיתחלפו אחר זה. (ד) הם. ונשמט שסס. (ה) הלל, ונשמט הסך והאור. (ו) ולהיות נכה לכל פיהם, ונשמט מן כדי עד לך. (ז) בהספקה, ונשמט הם בספוק. (ח) כראייה, ונשמט כראייה. (ט) כיו, ונשמט היו. (י) זהיר ללמוד תורה במה וכו'.

¹ מתיחד, בדפוס ווינעליע שג"ד, והתיחדו. ² המדברים. שם לכת מן המהחכמים בלא חכמה, גזורים בנמשלים לא לשי השכל ולא לשי המלאות, רק לפי דמיונם. וכבר הכה המורה על קדקדם בספר מורה הנבוכים. המדברים יקראו בשפת ערבי מתכלמון (Mutakallimun). ³ בעלי הסך והאור. כון לתורה לאראסטער (לטרדוסט) החוקק הפרסי, שהניח ליסוד אמונתו האור והסך. נקרא בלשונם ארימאן (חושך) וארימון (אור). והמפרש אומר נחמד, נטע מדרך האמת. ⁴ וההולכים. הם כת המשלים המזכירים בהמורה, נמשכים אחריו דעת ארסטו בכל דעותיו, אקראו הם וכו', שהיו דרך למודם צעת ההליכה והטיוול ביערות ופרדסים להתמיד שואם, ולשמירות הכריאות. ⁵ ודע מה וכו'. ל"ל כיו שקוד ללמוד תורה. ודע מה וכו'.

עד שישיב (א) לו השומע יתרון על התמים הוא החסיד אשר חכמתו
 אמונות, לא ישיבתו מהם משיב, ותכלית המדבר הוא בכל מה שילמדו
 וילמדו, שיכנס בגפשו ובנפש תלמידו האמונות אשר בנפש התמים
 ההוא המוטבע * ואפשר שתפסיד חכמת הדברים הרבה מאמונות האמת,
 במה שיביאחו (ב) מהספקות, והדעות הנעתקות * כאשר נראה מאשר
 לומדים מקצבי השיר ומרדקים במשקלם, ונשמע להם המויה ודברים
 מבהילים בחכמתם, ונראה מהמוטבע (ג) הוא טעם משקל השיר, ולא
 יעבור עליו דבר (ד) בשום פנים. ותכלית האנשים ההם, שיהיו כמו זה
 אשר נראה סכל במקצב, מפני שאינו יכול ללמדו להם, והם יכולים
 ללמדו. אמת כי המוטבע הזה יוכל ללמד מוטבע כמוהו ברזו מעט,
 זכן העם המוטבעים לתורה ולהתקרב אל האלקים, יקרוו בנפשותם
 גיצוצות מדברי החסידים, וישונו מאורות בלבותם, וזולת המוטבע. הוא
 הצורך אל חכמת הדברים, ואפשר שלא תועילהו, ואפשר שתזיקו.
 (ז) אמר הכוזרי איננו מבקש ממך שתעמיק בענין הזה, אבל
 מבקש ממך דבר בשרש האמונה, יהיה לו למוכרת, מפני ששמעתי
 שמעו ונכספה גפשי אליו.

(פרק א) (יח) אמר החבר תחלה מה שצריך להעמיד הרוש העולם,
 ולקיים הדבר בכמול קדמות העולם (ה), אם היה החולף
 אין לו ראשית, הגה האישים הנמצאים בזמן החולף, עד העת הזאת,
 אין תכלית להם, ומה שאין לו תכלית לא יצא אל הפועל, ואך יצאו
 האישים ההם אל הפועל, והם אין להם תכלית מרוכ. ואין ספק כי
 לחולף ראשון ולאישים הנמצאים, מספר יגיע אל תכלית, כי בכח
 השכל למנות אלפים ואלפי אלפים כפולים עד לאין תכלית, זה בכח,
 אכל שיוציאוהו אל גבול הפועל לא, כי אם מה שיצא אל גבול הפועל,
 ונמנה אחר כן, המנין היוצא אל הפועל יש לו תכלית בלא ספק, ומה
 שאין לו תכלית איך יצא אל גבול הפועל, אם כן לעולם התחלה, ולסכוכי
 הגלגל מספר מגיע אל תכלית. ומוזה כי מה שאין לו תכלית אין לו חצי,
 ולא כפל, ולא ערך מספרי. ואנחנו נדע, כי סכוכי גלגל השמש חלק
 משנים עשר מסכוכי הירח, וכן שאר סכוכי הגלגלים קצתם אל קצתם,
 והיה זה קצת זה, ואין במה שאין לו תכלית קצת, ואך ישוב זה כמו
 זה, וכן גילו אין לו תכלית, והוא קצת ממנו, או גדול ממנו; רוצה
 לומר שהוא יותר מספר, או פחות מספר. ומוזה היאך הגיע מה שאין לו
 תכלית אצלנו, אם היה לפניו סן הברואים, מה שאין תכלית למספרם.
 אך הגיע המספר אלינו. וכאשר יהיה לדבר תכלית, אי אפשר לו מבלי
 תחלה. ואם איננו כן, יהיה כל אחד מהאישים צריך במציאותו להמתין
 למציאות אישים לפניו, אין להם תכלית, ולא ימצא איש.

(פ"ב) העולם חדש, כי הוא גוף, והגוף איננו נמלט מתנועה ומנוחה.
 ג"א (ח) אפשר ש"ל מישים, דברי המגיס. (ב) שיצואו, ונשמט שיצואו.
 (ג) המוטבע הוא טועם, ונשמט מהמוטבע הוא טעם. (ד) מגולל, בין מלת
 יצר ונשום. (ה) תחלת מה צריך להעמיד כחוש לעולם, סדור בכמול קדמות
 העולם, ונשמטו י"א סיבות מן תחלת עד העולם.

ושתייהם מקרים מתחדשים עליו, כאים זה בעקב זה, והבא עליו חדש מבלי ספק בעבור בואו, והחלף חדש, כי אם היה קדמון לא היה נעדר, ושניהם חדשים. ומה שאיננו נמלט מן החדשים, הוא חדש, כי לא קדם לחדשים, והחדשים חדשים, א"כ הוא חדש.

(פ"ג) אי אפשר (א) למחודש (ב) בלי עת שיתייחד בו, יתכן לקבוע בו לפניו ואחריו, והתייחדו בעתו, מבלעדי מה לפניו (ג) ומה שלאחריו, מצריך אל מותר.

(פ"ד) האלקים קיים קדמון, לא יחלוף (ד), כי אם היה חדש, היה צריך אל מחדש, וזה משתלשל אל מה שאין לו תכלית, ולא יוכן עד שיגיע אל מחדש קדמון, הוא הראשון, והוא אשר אנחנו מבקשים.

(פ"ה) האלקים נצחי, לא יחלוף, כי מה שנתקיים לו הקדמות התרחק ממנו ההעדר, כי חדש הנעדר צריך אל כנגד (ה), כמו שהעדר החדש צריך אל סבה, כי לא יעדר הדבר מחמת עצמו, אך מחמת הפכו. ואין הפך לו ואין דמיון, כי מה שהוא דומה לו בכל פנים, הוא הוא (ו), לא יסופר (ז) בשנים, אבל ההפך המעדיף, לא יתכן גם כן שיהיה קדמון, כי (ח) כבר התבארה קדמות מציאותו. ולא יתכן שיהיה חדש, כי כל חדש אמנם הוא עלול לקדמון הזה, והאיך יעדר העלול עתו.

(פ"ו) האלקים איננו גוף, כי הגוף איננו נמלט מחדשים, ומה שאיננו נמלט מן החדשים הוא חדש, ומן השקר שיקרהו מקרה. כי המקרה עמידתו בגוף הנושא, והמקרה מעולל לגוף הולך אחריו נשוא עליו, והאלקים יתברך איננו נגבל, ואיננו (ט) כתיחד בצד מכלתי אחר, כי זה מתנאי הגוף.

(פ"ז) האלקים יודע כל דבר קטן וגדול, ולא ימלט טרדעתו דבר; כי התבאר שהוא ברא הכל, וסדרו ותקניו, כמו שאמר הנושע און הלא ישמע אם יוצר עין הרא יביט (סכלות ל' ט) ואמר גם חשך לא יחשיך ממך (ס"ק) ואמר, כי אזה קניית כליוחי, (ס"ט).

(פ"ח) האלקים יתברך חי, כי כבר נתקיימה לו החכמה והיכולת, אם כן נתקיימה לו החיות, אך לא כחיותינו הנגדרת בהרנשה ובתנועה, אבל חיות ענינה השכל הנמור, ¹ והיא הוא, והוא היא.

(פ"ט) האלהים חפץ כי כל הבא ממנו, באפשר שיבא הפכו, או העדרו, או קודם העת אשר בו, או אחריו, ויכלתו על שני הענינים שזה. ואי אפשר שלא יהיה חפץ ישיב היכולת אל אחד מהם מכלתי האחד. ויש לאומר לומר: (א) כי מדעו מספיק, משיצטרך

ג"א (ח) למתקדם בלי סבה שתחדשו לו, בין סתיבית חי אפשר למסודם.
 (ב) למתחדש, ונשמט למחודש. (ג) שלפניו, ונשמט לשנו. (ד) לא סר, ונשמט לא יחלוף. (ה) סבה, ונשמט כונה. (ו) וכוח אחד, בין מלת סוף השני למלת לא.
 (ז) יסופר, ונשמט יסופר. (ח) זה, בין מלת כי וכבר. (ט) ולא, ונשמט מלת ואיננו.
 י) שיאמר, ונשמט לומר;

¹ היא הוא. ר"ל סתיוס היא כבורא. וכוח ר"ל כבורא, הוא סתיוס.

אל יכולת וחפץ, כי מדעו מיוחד (א) לכל אחד משני ההפכים, ומדעו הקדמון הוא הסבה בכל חדש כאשר הוא, וזה מסכים לדעת הפילוסופים. (פ"י) חפצו יתברך קדמון, נאות למדעו לא יתחדש עליו דבר, ולא ישתנה מאצלו (ב). והוא יתברך חי בחיות עצמותו, (ג) לא קנויה, וכן יכול ביכלתו וחפץ בחפצו, כי מן השקר מצוא דבר ומותרו יחד, ולא יאמר עליו יכול ביכולת סתם.

(ט) אמר הכוזרי זה מספיק למוכרת, ובלי ספק שזה אשר זכרת בענין הנפש והשכל ואלה האמונות, אמנם הוא מועתק ממה שאתה זוכר מדברי זולתך, ואני מבקש כי אם טעמך ואמונתך, וכבר אמרת לי: כי אתה מזומן חקור על זה והדומה לו. ואני סבור שאין לך מנוס מחקור בשאלת הגזרת והבחינה מפני שהיא משאלות החכמה, אמור דעתך בזה! (ד)

(כ) אמר החבר איננו מכהיש טבע האפשר, כי אם מתעקש חנף, יאמר מה שאיננו מאמין בו, כי אתה רואה מהזדמנות, למה שהוא מקרה, או (ירא) [יורה] מה שיורך שהוא מאמין, כי הדבר ההוא באפשר, ויועיל בו הזימון. ואלו היה מאמין כי יהיה על כל פנים, היה נמסר, ולא היה מזדמן בכלי מלחמה לאויבו, ולא בשבר לרעבוננו. ואם יאמר כי הזימון ההוא צריך למי שלא הזדמן, כבר הודה בסבות אמצעיות, ושבהם עמידת המתאחרות, והוא ימצא בעתיד החפץ בכלל הסבות האמצעיות, אם יודה האמת ולא יתעקש, ועתיד להודות כי ימצא עצמו מונח לו בינו ובין חפצו בדברי האפשריים לו, אם ירצה יעשה, ואם ירצה יניחם, ואין באמונה הזאת הוצאת דבר מדין האלקים, אך הכל שב אליו על פנים מתחלפים, כאשר אבאר.

ואומר כי כל הידיעות (ה) מיוחסות אל העלה הראשונה על שני דרכים; אם על הכונה הראשוני; אם על דרך ההשתלשלות, ודמיון הדרך הראשון, הסדור וההרכבה הנראים בחי ובצמח ובגלגלים, אשר לא יתכון למשכיל המשתכל שיחסוהו אל המקרה, אך אל כונת עושה חכם, ישום כל דבר במקומו, ויתן לו חלקו. ודמיון השני שרפת האש הזאת—על הדמיון—לקורה הזאת; כי האש גוף דק חם פועל, והקורה גוף מתחלחל (ו) נפעל. ומדרך הדק הפועל, שיעשה בנפעלו. והחם היבש שיחמם ויכלה לחות הנפעל, עד שיהפירו חלקיו. וסבות הפעלים האלה וההפעליות האלה כאשר תבקשם, לא ימנע ממך השגתם. ואשר שתמצא סבות סבורים, עד שתגיע אל הפלכים (ז), ואחר

ג"א (ח) מיוחד, ונשמט מלת מיוחד. (ב) חללו, ונשמט מחללו. (ד) ענמו, ונשמט מלת ענמותו. (ד) כס, ונשמט כוס. (ה) כעלולים, ונשמט כידועות. (ו) מתחלחל, ונשמט מתחלחל. (ז) כגלגלים, ונשמט הפלכים.

הפלכים. גלגל ערבי גלגלים (א"י), וכן יש מקור לכוראס זו בשפת עברי. אך הפלך (בעצירקסירסט) כמו שר הגלגל. פלך (משלי לא יס) (שפידעל) כונת על מטה המטוס (שפינגטאק) משני שהוא סגלגל ונגלל. מכל כנוצר נראה שפלך וגלגל, נרדפות הם ככוראס.

כך אל עלות הפלכים, (א) ואה"כ אל העלה הראשונה ובאמת אמר האומר, כי הכל מגזירת הבורא ובאמת אמר האחר, בכחירות ובמקרים, בלתי שיוציא מאומה מהדברים ההם מגזירת האלקים ואם תרצה תקרב מציאות זה בחלוקה הזאת, המעשים יהיו אלקיים או טבעיים, או מקריים, או מבטריים, והאלקיים, מהסבה הראשונה יוצאים על כל פנים, אין להם סבה, זולת רצון האלקיים ותכונתו. והטבעיים, מסבות אמצעיות מוכנות להם, ומגיעות אותם אל תכלית שלמותם¹ בעוד שלא ימנע מונע מאחד מהשלשה חלקים. והמקריים, מסבות אמצעיות גם כן, אך הם במקרה, ולא בטבע, ולא בסדר, ולא בכונה, ואין להם הכנה (ב) לשלמות יגיעו עדין ויעמדו אצלו, ומתנים בהם בחלקים השלשה. אבל הבהיריים, סבתם חפץ האדם בעת בחירתו, והבחירה מכלל הסבות האמצעיות ולבחירה סבות משתלשות אל הסבה הראשונה, השתלשות מכלי דוחק, בעבור שהאפשר נמצא, והנפש מונח לה בין העצה והפכה תעשה מה שהיא רוצה מהם וצריך שתשובת או שתגונה על הבחירה ההיא, מה שלא יחוייב זה בשאר הסבות האמצעיות, כי לא תגונה סבה טבעית, ולא מקרית, אעפ"י שהאפשר נמצא בקצתם, כאשר לא תאשים התינוק והישן כאשר יזקו, והיה באפשר הפך זה, אבל אינך מאשימו מפני הסתלק המחשבה ממנו, התראה אשר הם מכחישים האפשר, האינם כועסים (ג) על מי שיוקם בכונה, או הנמסרים הם, למי שיגנוב בגדיהם ויוקם בקור, כאשר נמסרים אל הרוח הצפונית כשהיא מנשבת ביום קור עד שתזיקם או יאמרו שהכעס כח כוזב, נקבע לנטלה שיכעס האדם על דבר מכלדעדי דבר אחר. וכן שישכח ויגנה ויאהב וישנא וזולת זה, אם כן אין לבחירה מצד שהיא בחירה, סבה הכרחית, כי תשוב הבחירה ההיא הכרח ויהיה דבור האדם הכרחי, כמו תנועת דפקו, וכזה מה שתכחישהו הראייה, כי אתה מוצא עצמם יכול על הדבור ועל השתיקה, בעוד שתהיה בממשלת השכל, ולא ימשלו בך מקרים אחרים, ואלו היו החדושים מכוונים כונה הראשונה מהעלה הראשונה, היו נבראים לעתם עם כל רגע, והיינו יכולים לומר בעולם וכל אשר בו, כי עתה בראו הבורא, ולא היה למופתים ענין שיפלא האדם מהם, כל שכן שיאמין בעבורם, ולא היה לעובד יתרון על הממרה, כי שניהם עובדים עושים מה שהושמו לעשותו, והובאו אליו עם דבות גדולות משיגות האמונה הזאת והגדולה שבהן הכחשת העין, כאשר אמרנו, אבל הדבה המשגת, מי שאומר בבחירה, בעבור הוציאו קצת הדברים מגזירת האלקים ית' יש לפעון עליה במה שקדם זכרו, כי לא הוציא אותם מגזירתו כל עקר, אבל

ג"א (א) הגלגלים, ונשמט הפלכים. (ב) הזדמנות, ונשמט הכנה. (ג) שלא יכעסו, ונשמט האינם כועסים.

¹ בעוד שלא וכו' אחד משלשה חלקים, ר"ל הטבע העשה פעולתה בסדר נכון, אם לא ישריעו אחד מאלה בשלשה סבות: אלקיים, ר"ל מעשי נסים. מקריים. בחיריים.

משיכם אליו בדרך ההשתלשלות, ותשיגנו אחרי כן דבה אחרת, והוא חוציאו הדברים החם מדיעתו, כי האפשר הגמור מוסכל בטבעו, וכבר האריכו בזה המדברים ויצא להם, כי הדעת אותו (א) במקרה, ואין ידיעת הדבר סבה להיותו, ולא תכריח (ב) ידיעת האלקים בהוות, והם עם זה באפשר שיהיו ושלא יהיו, כי אין הידיעה במה שיהיה, היא הסבה בהיותו, כאשר הידיעה במה שחיה, איננה סבה לדמותו, אך ראיה עליו, כי הידיעה לאלקים, ולמלאכים ולנביאים ולדעוניה, ואלו היתה הידיעה סבה לחויה, היה ברין שיהיו עתידים בגן עדן לידיעת האלקים, אלו שהם צדיקים מכלי שיעבדו, ואחרים בגיהנם, לדעתו שהם עתידים לחסוא מכלתי שיחטאו. והיה גדין שישבע האדם טאין אכולה, לידיעת אלקים שהוא ישבע בעת פלוני, ובטלו הסכות האמצעיות, ואלו היו בטלות, היה מסתלק מציאות הכחות האמצעיות, והה מאמרו והאלקים נכה את אברהם (גלאסיה א כב) על נכון לחוציא עבודתו מן הכח אל הפועל, להיות זה סכת טובתו, כמו שאמר יען אשר עשיה את הדבר הזה כי ברך אברכך (טס טו), ובעבור שהיו החדושים צריכים להיות אלקים או זולתם מן החלקים, והיה האפשר (ג) שיהיו כלם אלקים, בחד ההמון ליחסם כלם אל האלקים, להיות זה יותר חזק באמונה. אך יש למכיר להכיר, עם מעם. ואיש, מאיש. וזמן, כזמן. ומקום, ממקום. וענינים, מענינים אחרים. וראה כי החדושים האלקים לא נראו על תרוב, כי אם בארץ מיוחדת, והיא ארמת הק"ש, וכעם מיוחד, והם בני ישראל, וכזמן ההוא, ועם הענינים ההם, אשר נתלו בהם ממצות וחקים, נראה בסדרים כל מאווי לב, ונראה כקלקולם כל רעה. ולא הועילו הענינים המקריים והטבעיים דבר בשעת הקלקלה, ולא היוקו בשעת הסדר. ועל כן היו בני ישראל טענה בכל אומה, על האפיקורסים אשר ראו דעת אפיקורוס היוני, באמרו: כי כל הדברים הם נופלים במקרה, כי לא תראה בהם כונת מכוון, וסיעתו נקראים בעלי-ההנאה כי סברתם: כי ההנאה היא תכלית (ד) המבוקשת, והיא הטובה שתה, ובקשת בעל התורה מן המצוה בה שיהיה נכבד אצלו, מוסר כל הפציו אליו יתברך, ומבקש למוד אם הוא חסיד, או אותות וכבוד אם הוא נביא, או המון נרצה עם הענינים הנזכרים בתורה, מן העמים, והמקומות, והמעשים. ואיננו משגיח בסכות הטבעיות והמקריות, וידע כי רעתם דחיה ממנו, אם בלמוד שיתקדם לו בהצעה לרעה היא, או בכבוד שיעשה לו בעת הרעה היא. אך טוכות הסכות המקריות איננה נמנעת מן הרשע כל שכן מהחסיד, וטוכות הרשעים היא בסכות דהם המקריות והטבעיות, ואין דוחה לרעתם כשתבא, אבל החסידים יצליחו בסכות דהם המקריות (ג) והם בטוחים מרעתם, וכמעט שלא אצא מוכנתי. (ו) ועתה אשוב ואומר: כי דוד ע"ה (שמואל א כו) הביא שלשה חלקים בסבת חמות ואמר כי ה' יגפנו והיא הסבה האלקית, או יזמו יבא וטת, והיא הסבה הטבעית, או במלחמה ורד

ג'א (א) סמדע בו, ושמטו סחכות סדעת אותו. (ב) סדחה, ושמט סחכית.
 ג' בלטה, ושמט סלשצר. (ד) סחל סחלית, ושמט סחל סחלית.
 (ה) מלת המקריות איננו. (ו) סלחל מעטן כונתי, ושמט סלחל סלחל מכוונתי.

ונספה, והיא סבה המקרית, והנחת החלק הרביעי ר"ל המכחירית, כי אין
 אדם שיש לו דעת בותר בטות. ואעפ"י ששאלו המית את עצמו (סס לא ד),
 לא מבררו המות (א), אך לדחות התעוללות האויב בו. וכמו החלקים
 האלה בדבור, כי בדבור הנביאים בעת שלובשת אותם רוח הקדש בכל
 דבריהם מכוון מן הענין האלקי, ואין לנביא דבר בבחירה מדבריו,
 והדבור הטבעי הם הרמזים ותנועות הראויות לענינים שרוצים להליץ
 בעדם, ומכיאה הנפש אליהם בלעדי הסכמה קודמת, אבל הלשונות
 המוסכסם עליהם הם מורכבים מענינים טבעיים ומכחירי. והדבור המקרי,
 הוא דבור המושגעים בעת שגעונם לא יסודר ממנו ענין, ולא יגיע אל
 חפץ מכוון. והדבור המכחירי הוא, דבור הנביא בעת נבואתו, או דברי
 הדעתן המחשבים, המהבר (ב) מליצתו, ובחר דבריו, כפי שיראה שהוא
 ראוי לכוונתו, ואלו היה רוצה היה מחליף כל דבר מהם בזולתו, ועוד אם
 היה רוצה היה מניח ענין ולוקח זולתו. ויש ליחס כל החלקים האלה אל
 האלקים יתברך, בדרך השתלשלות, לא שהם בכונה ראשונה ממנו. ואם
 איננו כן, דברי התיוג, ודברי כסופי הדעת ומליצת הדבר, ושירי
 המשורר, דברי האלקים יתעלה מכל זה. אבל טענת העצל על הזריז באמרו
 כבר קדם בדעת אלקים מה שיהיה איננה טענה, כי זה¹ כמו, אמרו. אלו
 היה אומר לי: כי אשר יהיה, א"א לו שלא יהיה אומר לו אמת הוא, אבל
 לא המנע הטענה הזאת שיקח האדם העצה הטובה, ותזמן כלי מלחמה
 לאויבך, והמזון לרעבונך, כאשר יתברר לך, כי הצלתך או אבודתך,
 אינה נגמרים כי אם בסבות האמצעיות, ומכללם—אך החזקה שבהם—
 שתבחר בזריזות ובהשתדלה או בעצלה ובעכוב, ואל הטעון במה
 שיקרה למעשים, ובעתות מעופות, ובדרך המקרה, מאבוד המשהדל
 והצל המופקר הפתי. כי שם הבטחה יש לו ענין כובן בלתי ענין שם
 הסכנה, ואין דעתן בורה אל מקום הסכנה ממקום הבטחה, כאשר הוא
 בורה ממקום הסכנה אל מקום הבטחה. ומה שיקרה במקום הסכנה מן
 ההצלה, יאמר כי הוא נפלא (ג) ומה שיקרה במקום הבטחה ממיתה
 (ד), יאמר שהוא דבר הויץ לטבע. והבחירה בהשתדלות חובה,
 ומסכות השתדלות עצתי זאת למי שיאמין בה, ומסכות ההפקר העצה
 שהיא סותרת העצה הזאת, והכל שכ בהשתלשלות אל האלקים. אך
 אשר יהיה בגזירה גרידא, הוא הכבוד והאותות, וזה אין מצריך אל
 סבות אמצעיות, ואפשר שיצריך אליהם, כהצלת משה מן הרעב ארבעים
 יום מבית הכנת מזון, ואכדן עם סנהריב מבלי סבה נראית, אך בסבות
 אלהות אינן אצלנו סבות, מפני שאין אנו יודעים אותם. ובהם יאמר
 כי לא יועיל בהם ההזדמנות והוא אמת. אבל הזימונים הנפשיים

נ"א ח) נמות, ונשמת המות. ב) מחנך, ונשמת המחנך. ג) דבר הדט, ונשמת
 נפלא. ד) מן האנדן, ונשמת מיתה.

¹ כמו אמרו לנו סיס אומר לי. המפרש אומר נחמד מחק מלת אמרו וכגו' ז
 כמו אלו סיס אומר לי.

הם סודות התורה למי שידעם והתחכם בהם (א), הם מועילים, מביאים
 הטוב ודוחים הרע. וכאשר ישתדל האדם בסבות האמצעיות, אחר
 שימסר אל האלקים במה שנעלם ממנו בלב שלם, ימצא טוב ולא
 יחטיא, אבל הכנסו בסכנה הנמורה לבטחונו באלקים נכנס תחת ולא
 תנסו את ה', אבל המאמר בשוא, בצוותו בעבודה למי שקדם בדעתו
 שימרהו או שיעברו, איננו שוא, כי כבר הקדמנו וביארנו, כי
 המרי והעבודה לא יגמרו, כי אם בסבות האמצעיות, והיתה סבת
 עבודת העובד הצווי בעבודה, וכן קדם ביריעתו שהוא עובד, ושכבת
 עבודתו שמוע תוכחתו, וכן קדם בדעתו מרי הממרה בסבות האמצעיות,
 אם בחכרת הרעים, או בתגבורת מוגרע, או נטות אל התענוג והמנוחה,
 ותוכחתו לו מקל ממרו, כי מן המפורסם: כי לתוכחת רושם בנפש על
 כל ענין, וכי המורה תתפעל נפשו לשמע התוכחות, אפילו מעט
 ההפעלות, כל שכן כשתהיה התוכחות להמון, כי יש בהם עכ"פ מקבל,
 וכבר הואיל ואינו שוא.

תחלת ההקדמות אשר בהם קיום (ב) העצה הזאת, ההודאה
 בסבה הראשונה, ושהוא עושה וחכם (ג), ושאינ במעשיו שוא, אך
 כלם בחכמה וסדר אין בהם קלקול, וכבר התיישב זה בנפשות בהתבונן
 ברוב הכריאה, ומה שנשתרש ממנה בנפש המשתכל, עד שהאמין שאין
 במעשיו קלקול, ואם יראה בטקצתם לא תתקלקל אמונתו בעבור זה,
 אבל ייחסו אל סבלות נפשו ומיעוט הבנתו.

וההקדמה השנית ההודאה בסבות אמצעיות, אך אינם פועלות,
 אבל הם סבות על דרך החומר, או על דרך הכלים, כי השכבת זרע
 והדם חומר לאדם, ואברי ההורעה מחברים, והרוחות והכחות כליב
 משמשים ביניהם בתפין האלקים, ויגמר בהם צלמו² וקונו וגדולו והזונו,
 ואפילו בדבר הנוצר יש שצריך אל הסבה האמצעית, כעפר אשר הוא
 (ד) חומר האדם, ואי אפשר שלא להורות בסבות אמצעיות.

וההקדמה השלישית, כי הכורא יתברך נותן לכל חומר הטובה
 שבצורות שאפשר לו לקבל, והמתוקנות שבהם, ושהוא יתברך מטיב לא
 ימנע חנינתו וחכמתו והנהגתו מדבר, וכי חכמתו בפרעוש וביתוש על
 הדמיון, איננה מקצרת מחכמתו בסדר הגלגלים, אך התחלפו
 הדברים מחמת חמדתם, ואין לך לאמר למה לא בראני מלאך, כאשר
 אין לתולעת לאמר. למה לא בראני אדם.

ב"א (ה) שעושה אותם על מתכונתם, ונשטטו סמיכות שידעם וסתחכם נסס.
 (ב) תקון, ונשטט קיום. (ג) חכם. (ד) סיס, ונשטט כוא.

² ושאינ במעשיו שוא. ר"ל דבר כעל. ² וקונו. אשיסו מלשון יקונו סמים.
 (א"י) ולי נראה שספתתם סכורי פס כשרס, קו' כסוראסו סרלסית. מלשון
 חזק וגבורס (סעארק, טלסער) כי כן כורלס סשרס כלשון ארמי וענר. ור"ל
 ע"י סלסעיס סלס יגמר חזוקו וסכורו של סלס, — או כונס סכורי כסס, קו'
 למותרי וענכי גוף סלס (ועסנע. סלוער) כי כן כורלס, קו' כשס ערכי, אסר
 בו נכתב ססר סוס.

והתקדמה הרביעית, התוראה כי למציאות מדרגות עליונות ותחתונות, וכל מה שיש לו הרגש והשגה (א) וחוש מעולה מאשר אין לו, זה בעבור קורבתו ממדרגת השגה הראשונה, אשר הוא השכל בעצמו, וכי הפחות שבצמח יותר מעולה במדרגה מן המעולה שבמוצאים, והפחות שבהמה יותר מעולה במדרגה מן המעולה שבצמח, והפחות שבאדם יותר מעולה במדרגה מן המעולה שבבהמה, וכן הפחות שבבני תורת האלקים יותר מעולה במדרגה מן המעולה שבאומות עובדי אלילים שאין בהם (ב) תורת האלקים, כי התורה שהיא מאת האלקים מקנה הנפשות מנהג המלכים ותכונתם, וזה מה שאין משיגים אותו בלמוד, והריאה על זה כי ההתמדה על מעשה התורה היא מביאה אל מדרגות הנכואה אשר היא הקרובה שבמדרגות האנושיות אל האלקים, אם כן בעל התורה הממרה, טוב מאשר אין לו תורה, כי הוא כבר הקנתהו תורת האלקים מנהג מלאכותי, השקיף בו על מדרגות המלכים, אע"פ שמריו בלבל אותו עליו והפסידו, נשאר לו ממנו רשמים, ונשאר באש הכוסף אליו, אבל אם היו נותין לו הבחירה לא היה בוחר שיהיה במדרגה מי שאין לו תורה, כאשר האדם כאשר יחלה (ג) ויעונה בסכאוביו, אלו היו נותנין לו הבחירה שיהיה סוס או דג או עוף מתענג בלי מכאוב, ויובדל בינו ובין השכל אשר יקרבתו אל מדרגות האלהות, לא היה בוחר בו.

והתקדמה החמישית, כי נפשות השומעים מקבלות רושם לתוכחת המוכיח כאשר תהיה בדברים מקובלים, ולתוכחת באמת עכ"פ תועלת, ואם איננה משיבה הממרה מעשות הרע, יקרה בנפשו בו התוכחת ההוא גיצוי, ורואה כי המעשה ההוא רע. וזה חלק מן התשובה והתחלה לה בו.

והתקדמה השישית, כי האדם מוצא מנפשו יכולת לעשות (ד) הרע, ועוזבו העניינים (ה) אשר הם אפשר לו, ומה שנמנע ממנו לא נמנע כי אם להעדר הסבות האמצעיות, או לסכלות האדם בהם. והדמיון בזה ריש נכרי איננו יודע להנהיג, רוצה למשול בעם, וזה נמנע ממנו, ואלו היו נמצאות הסבות האמצעיות, ויהיה הוא חכם להתעסק בהם, היה נגמר רצונו (ו) כמי שסכותיו נמצאות וידעם, וינהיגם ממה שמושל בביתו ובבניו ובעבדיו, ויותר מזה אבריו, יגיעים כאשר ירצה, וידבר במה שירצה, ויתר מזה מחשבתו ודמיונו, יצטייר לו הקרוב והרחוק, בעת שירצה, ועל הענין שירצה, כי הוא מושל בסכותיו האמצעיות. ועל כן לא יתכן שינצח החלש את החזק¹ בשחוק האשקאק"ש הנקראת

ב"א (א) סגס וסרגס, ושמט סרגס וסגס. (ב) לסס, ושמט כסס. (ג) כשיחלס, ושמט כאשר יחלס. (ד) כעשות ונ"ל על עשות, ושמט לעשות. (ה) כעניינים, ושמט סעניינים. (ו) כאשר נגמר רצונו, בין מלת רצונו ומלת כמי.

¹ בשחוק האשקאק"ש. כוח שחוק כשאלך בטודע גם כימינו. ומקור השחוק כוח מחלום המורה, וסתעסקו בשחוק כוח חכמים ורועי ארץ, כי חכמה רכס בו

שטרונג בערבי ולא יאמר ההצלחה ורוט מול אשדשיר ובמלחמת האשקאקש (א), כאשר יאמר במלחמת שני המלכים הנלחמים, כי סבות האשדשיר ומלחמת שטרונג (ב) נמצאות כלם, וינצח החכם בהנהגתו תמיד, ולא יירא סבה מכעית שצריך להזנות בה, ולא סבה מקרית, אלא בעת נכרי מחמת ההתעלמות, והתעלמות נכנס בסבלות כאשר אמרנו, ועם כל זה הכל מיוחס אל הסבה הראשונה בדרכים הנזכרים, אך אל הכונה הראשונה בהדושי בני ישראל כל ימי היות השכינה בתוכם, אבל אחר כן הענין מסופק אלא בלבנות המאמינים האם החדושים [האלה] בלבנות ראשונה מן האלקים, או בסכות גלגלים או מקרים, ואין ספקה פוסקת, אך הטוב שיוחס הכל אליו יתברך, כל שכן הדברים הגדולים, כמות, וכנצוח, והמלחמות, וההצלחה, והדרסון, והדומה לזה.

חתימת הספר

(כא) אמר החבר זה והדומה לו החקירה עליו טובה, ועל איכות דיני האלקים בעכדיו, ותלותם במה שילאם הנביא עליו השלום מן פוקד עון אבות על בנים לשונאיו ועושה הסד לאלפים לאהביו (שמות פ) ושקול יון ועון עם עונש ועונש, ממה שכא במקרא בדבריו רבותינו (ר"ס עז), ומה שאשיבין אותו בתשובה, ומה שאין משיבין, ותנאי התשובה, ומה שיבא מן הצרות על דרך הבחינה והנסיון, ועל דרך הפרעון מעון שקדם, ועל (ג) התמורה בעולם הזה, ועל דרך התמורה בעולם הבא, או בעבור עון אבות, ומה שיבא מן הטובות לזכות שקדם, או בעבור זכות אבות, או לברירה ונסיון, והמוג הפנים האלה וזולתם ממה שדעתה עמוקה (ד), ואפשר שיגלה בחקירה ברוב הסכות כצדוק ורע לו רשע וטוב לו (ככות ז), ומה שאיננו נגלה יסרו בו הענין אל דעת האלקים וצדקו יתברך, וידה האדם בסבלותו בסכות האלה הנגלות, כל שכן הנסחרות. וכאשר יגיע בדבריו אל העצם הראשון, ומה שהתריינו בו מן המדות, יבדל מהם, ורואה בעדס מסך אור בהיר מנצח הראות, וימנע ממנו השיגו בעבור קצרת (ה) ראותנו ודעתנו, לא בעבור הסתרו והחסרו, כי הוא בהיר ונגלה ומפורסם ביותר אצל בעלי הראות הנבואיות משיצטרכו (ו) אל הבאת ראיה. ותכליתנו מהכרת אמתתו,

ב"א ח) במלחמת הסטרוג, ושמט התיבות אשדשיר ובמלחמת האשקאקש.
 ב) מלחמת הסטרוג, ושמטו התיבות אשדשיר ובמלחמת שטרונג. ג) דרך
 בין מלת ועל ומלת כחמורס. ד) שתיאורו עמוק, ושמט שדעתה עמוקה.
 ה) קולר, ושמט קצרת. ו) כי. ז) כחמורס, כחמורס, כחמורס.

באופי הנלוח. ובאופן כודו יקרא כמשתק כוס, השחוק בעל חלף רעיונות
 (מיועבד נפלאוקען שיעל). ויח סיבות כוס קצתם קצתם, מהם סיבות

שנכיר בטבעיות מה שלא היתה סבה דבר (א) מן הטבעיים, וניהסחו אל כח בלתי גשמי אבל כח אלקי, כאשר אמר גאלינוס בכח המצייר, וישים לו יתרון על שאר הכחות, ורואה שאיננו מחמת המזג, אבל לענין האלקי, ובאותות שאנחנו רואים בהפוך (ב) עין העצמים, ושנוי המנהגי, וברואת נמצאות לא היו מבלי תחבולה קודמת, וזהו ההפך (ג) מה שנעשה על ידי משה, ובין מה שעשו הרמזומים בלטיהם, אשר אם היו מחפשים עליהם היו מוצאים התחבולה, כמו שאמר ירמיה הבל המה מעשה תעתועים בעת פקודתם יאבדו (ירמיה י) ר"ל אם תפקדם ותחפש עליהם, יהיו לאפס כדבר המזויף (ד), והענין האלהי [והנעשה על ידי משה] כל אשר תחפש עליו תמצאהו כזהב הנקי. וכאשר יגיע אל המדרגה הזאת, נאמר כי יש שם בלי ספק ענין שאיננו גשמי, מנהיג כלל הגשמות, ודעתינו (ה) נלאות מחקור עליו, אם כן נבחן בפעליו יתברך ונעמד מספר עצמו, כי אלו היו (ו) משיגים אמחתו היה זה חסרון בו. ואל נשגיה לדברי הפילוסופים, אשר מחלקים העולם האלהי אל מדרגות, אך כלם אצלנו מדרגה אלהית, כאחד שנפרד מההגשמים, ואין כי אם אלוה מנהיג הגשמיים. ואשר הביא הפילוסופים להרבות האלקים בחינתם תנועות (ז) הגלגלים ספרים והגיעים אל יותר מארבעים, וראו כי לכל תנועה מהם סבה זולת סבת האחרת, והוציא להם העיון, כי התנועות ההם הפציות, לא הכרחיות ולא טבעיות, והתחייב שתהיה כל התנועה מנפש, ולכל נפש שכל, והשכל ההוא הוא מלאך נפרד מחומר, וקראו השכלים ההם אלקים ומלאכים. ועלות שניות, וזולת זה מהשמות, ואהרית מדרגתם והקרוב מהם אצלנו השכל הפועל, אמרו: כי הוא מנהיג העולם הזה התחתון, ואחר כן השכל החיודני, ואחר כן הנפש, ואחר כן הכחות הטבעיות, והכחות החיוניות, וכח אבר אבר, וזה כלו דקדוק יקנה הדוד לא אמת. והנפתה לו על כל פנים אפיקודוס. ונעזוב¹ ראית הקראים במצות דוד לבנו, ועתה שלמה בני דע את אלקי אביך ועבדהו (מלכים א' ב) וראיתם מזה שצריך לדעת את האלקים ידיעה ברורה, ואחר כן התחייב עבודתו, אבל הזהיר לסמוך על אביו וזקניו להאמין באלקי אברהם יצחק ויעקב, אשר דכקה בהם השגחתו, וקיים להם יעודיו בהרבות זרעו והנחילם ארץ כנען, וחנות שכינתו בתוכם וזולת זה והדומה לו. וכמו זה אמרו אלקים אשר לא ידעום (דברים כט) ואשר לא ידעתם (סס יא) לא רצה בהם הידיעה באמתתם, אבל אשר לא תראו (ח) מהם, לא טוב ולא רע, ואין צריך שתקוום ולא שתיראום:

(כ) ואחר כן היה מענין החבר שהסכים לצאת מארץ כוזר, ללכת ירושלים, ויחר למלך כוזר על פרידתו, ודבר עמו על זה. מה תבקש

ג'א (א) שאין בו סבה מחומה, ונשמט שלא היתה סבה דבר. (ב) ספוך, ונשמט כספוך. (ג) בין קודם מלת מה. (ד) השתי מלות כדבר המזויף איננו. (ה) ודעותינו, ונשמט מלת ודעתנו. (ו) היינו, ונשמט כיו. (ז) ונשמט, ולי המניח כדומה, ש"ל: בתנועות, בלי ויו בתחלה. (ח) ראייתם, ונשמט תראו.

¹ ראיית הקראים וכו' ראש בחכות סלכנות כסקדמה וכשער הבחינה ותחפלה.

היום בירושלם ובארץ כנען והשכינה נעדרת מהם, והקרובה אל האלקים מושגת בכל מקום בלב מהור, והכוסף החזק, ולמה תכנים עצמך בסכנת הסדברות והימים והאומות מתחלפות.

(ג) אמר החבר השכינה הנראית עין בעין היא אשר נעדרה, כי איננה נגלית כי אם לנביא להסון נרצה במקום המיוחד, והיא אשר אנחנו מצפים לה באמרו כי עין בעין יראו כשוב ה' ציון (ישעיה נב), ובאמרנו בתפלתנו ותחזינה עינינו בשובך לציון, אך השכינה הנסתרת הרוחנית היא עם כל ישראל אורחי (א), וזך המעשים מהור הלב, נפשו ברא לאהיו ישראל, וארץ כנען מיוחדת לאלהי ישראל, והמעשים לא ישלמו כי אם בה, והרבה ממצות ישראל במלות ממו שאינו דר בארץ ישראל, והלב והנפש אינם מהורים וזכים, כי אם במקום שיודעים בו שהוא מיוחד לאלקים, ואלו היה זה בדמיו ובמשל, כ"ש שהוא אמת כאשר קדם באורו (סימן ג), ותתעורר התשוקה אליו וחמדת הנפש בו, כל שכן מי שהולך אליו ממקום רחוק, וכל שכן למי שקדמו לו עונות והוא מבקש כפרת האלקים ואי אפשר לו בקרבנות אשר היו קבועים לכל עון ועון, מזדון ושגגה ויסמוך על מה שאמרו רבותינו גלות מכפרת עון (יומא ד) כל שכן אם יהיה הגלות למקום רצוי, אבל הסכנה בים וביבשה אינה נכנסת באמרו לא תנסו את ה' אלקיכם, אך סכנה שהוא מסוכן (ב), כמו מי שתהיה לו סחורה מקוה שיריח (ג), ואלו היה מסוכן (ד) יותר מזה מצד כספו כפי השוקתו וקווי הכפר, (ה) היה הדין עמו בהכנסו בסכנות, אחר אשר השב עם נפשו והודה על מה שעבר מימיו, והסתפק בו והחזיק בשאר ימיו ברצון אלקיו, ונכנס בסכנה, ואם יצילנו אלקיו ישבח ויודה, ואם ימיתו בעונותיו, ירצה ויודה כי התכפר לו (ו) רב עונותיו, ורואה אני זה יותר עצה טובה מאשר יסכנו כנפשים במלחמות, בעבור שיזכרו בגבורה, או בעבור שיקחו שכר גדול, ושיותר קלה היא הסכנה הזאת, מאשר יכנסו במלחמת הרשות כדי לקבל שכר על המלחמה.

(ז) אמר הכוזרי לפנים היית בוחר בחירות, ואני רואה אותך עתה שאתה רוצה להוסיף עובדות וחובות, שתהיה חייב בהם כשתודר בארץ ישראל, ממצות שאין אתה חייב בהם הנה.

(ח) אמר החבר אבל אני מבקש החירות מעבדות הרבים אשר אני מבקש רצונם ואינני משיגו, ואפי' בס אשתדל בו כל ימי חיי, ואלו הייתי משיגו לא היה מועיל לי רצוני לומר עבדות בני אדם ובקשת רצונם, ואבקש עבדות אחד יושג רצוני במורה מעט והוא בעולם הזה נבבא, והוא רצון האלקים, ועבודתו הוא החירות האמתי, וההשפלה לו הוא הכבוד (י) על האמת.

(י) אמר הכוזרי כאשר אתה מאמין בכל מה שזכרת, כבר ידע האל מצפונך רחמנא לבא בעי, יודע המצפונים ומגלה הנסתרות:

ב"א (א) ועם כל בעל דעת האמינות, אין מלת אורחי וזך (ב) מסקן כעוס, ונשמת מסוכן כמו (ג) כסס, אין מלת שריות ולנו (ד) מסקן, ונשמת מסוכן (ס) וקום סכסכס, ונשמת וקו סכסכ (ז) במיתמו, אין מלת לו וזך (ז) וספאל לו כוז סכסכ וז' וספאל לו כוז סכסכ, ונשמת וספאלס לו כוז סכסכ.

(ז) אמר החבר זה אמת כאשר ימנע המעשה, אבל האדם מונח לו בינו ובין סאויו ומעשהו, והאדם נאשם כאשר איננו מביא השכר הנראה אל המעשה הטוב הנראה. ועל כן נאמר והרעות בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלקיכם והיו לכם לזכרון לפני ה' אלקיכם זכרון תרועה (כמדכר לה) לא שהאלקים צריך (א) הזכרה והיערה, אך שהמעשים צריכים לשלמות, ואז יהיו ראויים לגמול, כאשר צריכים עניני התפלה לבטח בהם על השלמות הגמור מהתחנה והבקשה, וכאשר יהיו המעשה והכונה, שלמים כראוי, יהיה עליהם הגמול, ויהיה זה על דרך בני אדם, כאלו הוא זכרון² ודברה תורה כלשון בני אדם (כ"ק פ"ט כ"ז ק"א. סנסדרין מס) ואם היה המעשה בלעדי כונה או כונה בלתי מעשה, תאבד התוחלת אלא במה שאי אפשר המצאת הכונה והתוודות על המנע המעשה, מועיל קצת תועלת בהתוודותינו בתפלתנו, באמרנו מפני חטאינו והדומה לזה, ובהערת בני אדם, והתעוררותם אל אהבת המקום הוא (ב) הקדוש, יבחיץ (ג) הענין המיוחד שכר גדול וגמול רב, כמו שנאמר אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו (תהלים קכ) רוצה לומר כי ירושלם אמנם תבנה, כשיכספו בני ישראל לה תכלית הכוסף עד שיחוננו אבניה ועפרה.

(ח) אמר הכוזרי אם הדבר כן מנעך אשם, ועורך המצוה, האלקים יעורך על כונתך, ויגזור לך המובה בבקשתך (ד) והשתדלותך ויהיא לך עוזר וסומך, וירבה שכרך על בר לבך ומצפונך, כי הוא בעל המובה, ואלקי החסד והגמול אין אלוה מבלעדיו, ואין צור זולתו, יעשה עמך כחסדו, ועם המכוונים כונתך לשמו ברחמיו, אמן סלה.

ב"א (ח) מלת אל. בין צריך וכוזר. (כ) סכוא, ונשמט הוא. (ג) ונחן ונשמט ינחן.
 (ד) סוכ כנקשתך, ונשמט כנקשתך.

² ודברה תורה כלשון בני אדם. ראה אולר נחמד דפוס וויטן תרי"ז מכתב ל"ט, מה שדבר יש"ר קצות עם הרמב"ם, שהוא היס הראשון שסטה אל מאמר חז"ל ד"ם ככ"א לכוונה אחרת. ואחריו כל המחברים ימשכו. וספ רואים אנוחנו שר"י סלי שסיה קודם הרמב"ם, ג"כ השתמש לכוראס זו. ונעיקר הדבר לשוא לפק ס' יש"ר, וכאשר כבר דבר נכוונה רמ"אש נספרו. פ"ט כסערה ד' א.

